

EESTI KIRJANDUS

1932 № 4

SISU:

HANS KRÜS: Carl Robert Jakobson võitlejana.

G. SUITS: Otto Wilhelm Masing kirjamehena.

A. ORAS: Meie näitekirjandus 1931.

B. LINDE: Antoine Prévost l'Exiles — Manon Lescaut.

A. VAIGLA: Mihkel Veske — Laulud.

H. PAUKSON: Mait Metsanurk — Mässuvaim ehk Aguli-
rahvas läheb ajalukku.

P. HAMBURG: Oskar Lutsu mälestised: Talvised teed —
Läbi tuule ja vee.

A. KURLENTS: Kaks raamatut noorsoole: Juhan Jaik —
Kaarnakivi; Richard Janno — Kuningas Toom.

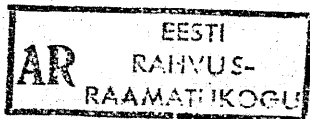
H. HALJASPÖLD: Eesti-Saksa-Ingliise avariisõnastik.

P. ARISTE: Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat.

E. PÄSS: Walter Anderson — Der Schwank vom alten
Hildebrand.

Üleskutse sugukondade uurijatele.

Eesti raamatute üldnimestik 1929. a. alates, 31. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1932 ASUTATUD 1906. XXVI

Ilmub iga kuu lõpul, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.

Address: Vabriku 5, Tartus, tel. 2-81.

Toimetus: P. ARISTE (folkloor), H. KRUUS (ajalugu),
A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsit kirjade tagasisaamiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsikirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsikirju lühendatud kujul.

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Lai 35, Tartus, telefon 6-01, avatud äripäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil kaotsiläänud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest teatatud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbril korrapärast ilmumise aega.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü, Rüütli 4, tel. 2-66.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

„SuurKarja 23, t. (2)15-13.

K/ü. „Rahvaülikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Viljandis: „Õpistu“, Lossi 24, tel. 74.

Rakveres: Joh. Triefeldt, Pikk 17.

Ühiskaubamaja Leo Erna, Tallinna ja Laada tänava nurgal nr. 24, tel. 2-76.

Kuulutused teksti järel: lehekülge 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud 1—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV—XXV (1930—1931) hinnaga 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, Tartus, telef. 6-01.

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS

APRILL 1932

NR. 4

Carl Robert Jakobson võitlejana.

Äärjooni ¹⁾.

„Ega ma ka enne järele ei anna, kunniv kaks kät rinna peale olen pannud“ ²⁾ — nii kirjutab C. R. Jakobson 1869. a. kevadtalvel oma sõbrale Jaan Adamson'ile, kui tema esimene katse soetada ametivõimudelt luba oma ajalehe väljaandmiseks ähvardas nurjuda. Selles lauses, mis küll kirjutatud teatava konkreetse juhu puhul, on Jakobson ise andnud tabava iseloomustuse kogu oma nõrkematule võitlustahtele, mis on tema isiku põhilisemaid jooni ja millist tahet ta püüdis kasvatada kogu eesti ühiskonnas — olulisema eeldusena selle rahvuslikule uuestisünnile. Kui Jakobson 13 aastat hiljemini, pärast selle lause sõnastamist, „kaks kät rinna peale“ oli pannud, oli tõeks jäänud tema kinnitus: „ega ma ka enne järele ei anna...“ Ainult üks suutis murda tema tahtekindla võitlusinnu — surma paratamatus.

C. R. Jakobson võitlejana on haaravamaid kujusid eesti teadliku rahvusliku liikumise lühikeses ajaloo. Sihi- ja tahtekindel võitlusind on selle kuju põhielement, mis määrab tema jäädavalt võluva eripalgelisuse. Selle võitleva isikuga on lahutamatult seotud eesti ühiskonna rahvuslik ärkamine. Ja kõige olulisem, mis Jakobson selleks toonud, on õhutada ning kasvatada võitlustahet selles ühiskonnas eneses, seda võitlustahet, ilma milleta ükski „ajaloota rahvas“ pole veel suutnud astuda ajaloo ja aktiivse enesemääramise valgustatud lavale.

Kui Jakobson tõi sihi- ja tahtekindla võitluselemendi eesti ärkava ühiskonna eneseavaldustesse, siis oli ta varstigi täiesti teadlik selle rahvapedagoogilisest väärtusest. Võitlustahte õhutamise pidi olema esimene samm rõhutatud rahva ja selle üksikute liikmete vaimse ja ühiskondlik-rahvusliku isiku äratamiseks, siin

¹⁾ Eesti Kirjanduse Seltsi korraldatud mälestuskoosolekul 3. IV 1932 peetud kõne. — Käesolevas tsiteeritud kirjad asuvad EKIA-s (Eesti Kultuuriloolises Arhiivis) vastava adressaadi kogus. Kui nad trükkis avaldatud, on see vastavalt märgitud.

²⁾ C. R. Jakobson — J. Adamsonile (daatumita); E. Kirjandus 1913, lk. 128.

uinuva omajõu virgutamiseks. Kuid ometi polnud need ainult ja eeskätt teoreetilised ja maailmavaatelised kaalutlused, mis Jakobsoni õhutasid võitluslippu kõrgele tõmbama. Esikohal seisab siin tema isik, võitlev isik, kartmatult ründav ja tarbekorral tagasitõmbuv kaitsepositsioonidele, et võtta hoogu uuteks rünnakuteks. See metoodiline võitlusoskus on Jakobsonil otsekui veres, lahutamatu põhiosa tema vaimses isikus. See võitlusvõime orgaaniline seos isikuga oli kahtlemata üks põhilisemaid eeldusi, miks Jakobson suutis otse sugestiivselt haarata üksikuid ja massi, neid liikuma pannes oma võitlushüüetega. Võitlus polnud talle üksi mõistustlik arendus, vaid temperament, võltsimatu ja otsekohene. „Rahu-olekus minu vaim ei või elada, ja ma oleksin kõige õnnetum inimene, kui teda väljaspidised asjad selle oleku sisse saaksivad sundima“ — nii kirjutades enesest¹⁾ on Jakobson ise õieti iseloomustanud oma aktiivse ja võitlejaliku põhiolemuse.

Võitlejana ei seisa Jakobson oma lapse- ja varasema noorpõlve tundmustes ja mõtetes meile avatuna. Tema süvenenud kinnisus ei lasknud ka sõbrul heita pilku tema hinge salajaisse intiimsustesse. Kuid aimata võime, et Jakobsoni vaimne ümberkujunemine pärast lahkumist vagatsevast vennastekoguduslikust isamajast Zimse seminari ratsionalistlikku õhkkonda ei toimunud ilma sügavate ja pinevate siseheitlusteta. Sellise iseloomu juures, nagu Jakobson, pidi see küll olema paramata.

Jakobsoni esimene teravam, tema biograafias tuntuks saanud võitlusakt leiab aset tema konfliktis Torma mõisa omaniku v. Liphart'iga n. n. lehmaloos. Selles miniatuurses kokkupõrkes ei seisa noor, vaevalt 20-aastane kõster oma kihelkonna paljувõimsa kirikupatrooniga veel vähemalgi määral teadliku ja aktiivse eesti rahvuslasena. Ja nii tühine kui see lugu ka alguses oli, on ta ometi suurt huvi vääriv Jakobsoni võitlejaliku isiku suhtes. Kui mõisnik tahab ülekohtuselt karistada tema poisikesest venda, kes juhtus viibima mõisa heinamaale läinud köstrilehma lähedal ja oli vastanud möödasõitva iseka härra küsimusele mõnevõrra iseteadlikult, ruttab kõster ise mõisa oma noorema venna eest. Viisakuseta seal kahekordselt vastu võtmata jäetud, ei suuda ta end sundida kolmandat korda minema mõisniku juurde, kui see teda nüüd eriti kutsub. Tee mõisast köstrimajja olevat sama pikk kui sealt mõisa, teatab ta käskjala kaudu kutsujale. — See Jakobsoni esinemine on otsekui sümboolne tema pärastise ühiskondlik-politilise võitluse kohta. Nagu ta hiljemini oma politiliselt alaealise venna — eesti rahva — õiguste eest võitlemisele pühendas oma elu, nii on ta väljas ka oma esimeses kokkupõrkes mõisnikuga. Ta katsub

¹⁾ C. R. Jakobson — J. Kölerile 13. IX 1871; E. Kirjandus 1912, lk. 193.

küsimust lahendada otseste läbirääkimistega. Ja kui need temast sõltumata nurjuvad, ei luba tema isiklik enesetunne ning uhkus alistuda temale põhjendamatusena ja ülekohtusena tunduvale käsule. Sellelaadiliselt toimis Jakobson ju ka hiljemini.

Konflikt, mis sai alguse „lehmaaloost“, süvenes ja laienes. Jakobson jäi täiesti üksi kihelkonna suurnikkude vastu. Kuid juba siingi polnud ta meheks, kes oleks aralt alla vandunud, arvestades kartlikult oma isiklikku karjääri. Ohver, mille ta tõi võitluses oma isiku ja eneseväärtuse eest Tormast sunnitud lahkumisega, ilma vähemagi väljavaateta saada kohta mujal kodumaal, oli seda suurejoonelisem ja moraalselt väärtuslikum, et lahkujal oli hoolitseda rohkearvulise, seitsmest abivajavast liikmest koosneva perekonna eest.

Kui Jakobson peale kaheaastast peatumist Jamburi vahejaamas jõuab 1863 Peterburisse, sattudes siin varsti J. Köler'i mõjukonda, kujuneb ta paari aasta jooksul teadlikuks eesti rahvuslaseks. Ja sellena kord ärganud, seistes tööpõllu ees, kus palju ülesandeid, kuid vähe nende lahendajaid, tunneb Jakobson peagi otse tarvet astuda siin tegevusse. Metoodilise järjekindlusega, üle hindamata oma võimeid ja teadmusi, asub ta küsimuste kallale. Üldhariduslike ja pedagoogiliste küsimuste käsitlemisega algab ta oma kaastööd J. V. Jannsen'i „Eesti Postimehes“, laiendades oma vaatlusvälja järk-järgult ikka enam ka majanduslikele ja poliitilistele küsimustele. See on hoopis eriline, seni Jannseni häälekandjas vähe esinenud toon, mida Jakobson siin oma kaastööga viie aasta jooksul helisema paneb. Olgu need kirjutised saksastamise, või usuõpetuse liigse rohkuse vastu rahvakoolis, või arutlused eesti keele uuest kirjaviisist, või Paldiski linnakese kängumise põhjustest — ikka on need ründavad, arvustavad, võitlusele õhutavad.

Sel ajajärgul on Jakobsonis küpsenud veene, et teatav rahvas võib „õigusega oma enese jalge peale“ saada, kui ta hariduslikult on küllaldaselt edasi jõudnud¹⁾. See on Jakobsoni kui aktiivse rahvustegelase esimene lähtekoht. Kutselt pedagoog, oskas ta väärtustada kõige pealt laia-silmaringilist haridust rahva ühiskondlik-politilise arengu tegurina. Sellest veendest aetuna asubki ta esmajärjekorras eesti kooliraamatute kirjutamisele, ühtlasi ka kodumaal valitsevate kooliolude arvustamisele ja nende pahede ründamisele.

Varsti seltsib Jakobsoni ideoloogias teise lähtekohana veene, et „see rahvas üksi võib oma vabause peale julge olla, kellel liha ja leib oma enese päralt on“²⁾. See veene ei ole Jakobsonil mitte vähemaks kihutajaks teede otsimisel rahva majandusliku

1) Eesti Postimees 1868, nr. 31.

2) C. R. Jakobson, Teadus ja Seadus põllul (1869), lk. 3.

jõukuse tõstmiseks ja oma sel alal tehtud tähelepanekute ja leiutiste rakendamisel.

Need rahvusideoloogilised põhiteesid polnud Jakobsoni enda avastatud. Haridus ja jõukus rahva edu sihtjoontena olid sõnas-
tatud juba varemini. Seda polnud Jannseni mitte vähe rõhuta-
nud. Kuid need juhtlauseid olid jäänud kumbki nii-ütelda omaette,
ühendamata kõrgemas ideoloogilises sünteesis. Jakobsonil aga olid
haridus ja jõukus eeskätt vahenditeks rahva üldisele, i g a k ü l g-
sele emantsipeerumisele. Kuid viimase saavutamiseks on ometi
vähe üksipäini majanduslikust ja kultuurilisest edust. Eriti loo-
tuseeta oli ainult nende kaudu eesmärgile jõuda Jakobsoni-aegses
olukorras, kus vähemusrahvusliku koorekihi käes olid nii otsusta-
valt laiad poliitilised ja administratiivsed võimuvahendid. Need
olid liigagi agaralt ja pinevalt valvel, et kohalik pärisrahvas kul-
tuuriliselt ega majanduslikult ei saaks rohkem õhku kui seda hinge
seespidamiseks hädapärast tarvis läheb. Kui siin vahetevahel mõ-
ningaid rahvale ka kasuks tulnud muudatusi üritatigi, siis ometi
kõige pealt läbi valitseva koorekihi huvide vaateprisma või jälle
väljastpoolt tulnud surve mõjul. Juba rahva majandusliku ja kul-
tuurilise edu huvid üksi nõudsid tungivalt rahvuslikku liikumisse
ka poliitilise võitluselemendi sissetoomist, mis polnud mitte vähem
tarvilik ka rahvuse üldemantsipatsiooni seisukohalt.

Kui Jakobson teadlikumalt ja järjekindlamalt kui ükski teine
ärkamisaja rahvajuhtidest püüdis eesti rahvuslikku liikumisse tuua
ühiskondlik-poliitilist elementi, siis polnud ta siingi põhimõtteliselt
mingi uue avastaja. Eks olnud ju 40-ndategi aastate Lõuna-
Eesti rahvaliidumise primitiivses, kuid elulises pealoosungis —
maad ja vabadust! — tugev annus algjõulist „politikat“. Ja eks
lõõnud samuti politika, kuid juba märksa teadlikum, Eesti kitsa-
piirilise ühiskondliku elu tugevalt lainetama Viljandimaa talupoega-
de ja Peterburi eesti patriootide koostöö tulemusena 1864 Vene
pealinna läkitatud saatkondade aktsioonid. Kuid ometi oli Jakob-
soni ühiskondlik-poliitilise võitluse idee rakenduses juba algusest
peale midagi oluliselt uudset. Ja see uus oli, et ta võitluse rahva
poliitiliste õiguste eest ühendas kultuurilise ja majandusliku eduga
lahutamatuks tervikuks. See eluline süntees oli Jakobsonil juba
60-ndate aastate lõpuks põhijoontes täiesti selge.

Nii kujunenud võitlusprogrammiga tunneb Jakobson oma
soontes ikka tugevamini ringlevat juhiverd. Tihedamad kokkupuu-
ted kodumaaga, kus ta viibib suviti pikemat aega, veenvad teda
ikka rõhutatumalt laiemale, massidele toetuvale ja neid kaasatõmbava
võitlusaktsiooni vajaduses. Eriti hoogustavad teda selles suunas
tähelepanekud ja muljed kodumaal 1868. a. suvel. Kokkupuuteist
just Viljandimaa ärksamate tegelastega, eeskätt koolmeistritega
ammutab ta suurt julgustust ja optimismi, nii et ta usk oma rahva
tulevikku „selle aea sees nii kasvanud ja kindlaks läinud, et teda

enam keegi ei või maha lõhkuda“. Nii „kindlaks on ta selle lühikese aea sees läinud, nii et ta mägesid paigast võiks tõsta“¹⁾. Ühtlasi selguvad siin Jakobsonile kindlajoonelisemalt ning konkreetsemalt eesti rahvuslikku arengut varitsevate ja tõkestavate vaenlaste pale ja hulk. Seisukorra iseloomustamiseks kirjutab ta: „Vana tuttav asi on jo, et kevade aal madusid sagedasti suurte hunnikute kaupa soode peale kokku kogub, kus siis ei tea kõik mis hirmsaid asju sünnib. Seesugusid maduhunnikuid on meie kevadel paljugi näha.“ Sellises meeolus pidi võitlust ihkavale ja selle tarvidust rahvusliku liikumise seisukohalt nii teravalt tundvate C. R. Jakobsonile kaastöö Jannsen'i „Eesti Postimehes“ selle üldiselt alalhoidliku ja kohaliku saksluse ees otse lõmitava suuna kõrval olema vähe rahuldav. Oma häälekandjat, oma relva, tugevat ja tabavat, vajas ta. Ja siitpeale saabki Jakobson aktiivseks oma ajalehe soetamisega.

Radikaalse, Jannsenile opositsioonilise eesti häälekandja asutamise idee polnud Jakobsoni algupära. Selle oli algatanud üldiselt samade ülesannetega, nagu Jakobson neid arendas nüüd ja hiljemini, J. Köler juba 1864. a. Mitmesuguseil põhjusil polnud sellest algatusest asja saanud. Nüüd haaras sellest kinni Jakobson temale omase energia ja visadusega, tehes selle oma keskuslikuks eluküsimuseks.

Novembris 1868 esitab ta ülemtrükkalitsusele esimese palve oma ajalehe väljaandmiseks loa saamiseks. Alles 1877. a. viimisel kuul saabub see. Vahepealsed üheksa aastat mööduvad mitte ainult põnevas ootamises, vaid ka visas ja lakkamatus võitluses oma häälekandja soetamiseks, mille esimeseks eelduseks oli vajalik luba. Kui ka Jakobsoni kogu iseseisev ja teadlik elu on rohkearvulistest lüüdist koosnev võitlusteahel, siis vahest milleski ei avakdu tema võitlejaliku tahte visadus ja murdumatus nii eredalt kui häälekandja väljaandmiseks loa nõutamises. Selle võitluse üksikasju, mida oleme käsitelnud mujal²⁾, pole tarvis siin lähemalt jälgida. Märkida tuleks siiski seda suurt isiklikku ohvrit, mida ta toob oma idee teostamiseks. Just oma ajalehe käimapanekuks lahkuvki ta 1871. a. suvel Peterburi meepottide juurest Tallinna oma rahva keskele silgu ja leiva peale.

Ja milleks vajas siis Jakobson esijoones oma häälekandjat, mil puhul ta oli valmis ohvrit tooma ja mille väljaandmiseks luba ta nii kauaaegselt ja nii visalt taotas? Häälekandja pidi olema ülimalt ulatuses rahvahulkades võitluse ja teotahte õhutajaks. Eeskätt pidi ta avardama rahva ühiskondlik - poliitilist silmaringi ja kasvatama ning koondama teda võitlusele suuremate õiguste eest.

¹⁾ C. R. Jakobson — J. Kölerile 12. VIII 1868; E. Kirjandus 1912, lk. 187.

²⁾ Hans K r u u s, Vastarindliku häälekandja soetamise küsimus ärkamisajal; Õitsituled VIII, lk. 19 jj.

Ainult sel teel võis virguda ja kristalliseeruda rahva omajõud, mis Jakobsoni ühiskondlik-politilises maailmavaates pidi olema põhiliseks aluseks ja eelduseks rahvuse igakülgele emantsipeerumisele.

Mõtteid, eesti ajalehe ülesannete kohta äratada rahvas ühiskondlik-politilist teadvust ja võitlustahet, leiame Jakobsoni kirja-des rohkearvuliselt, kus nad esinevad enamasti paaritatult Jannseni „Eesti Postimehe” kibeda arvustamisega. Rida neist on nii ilmekad tema seisukohtade tähistajana, et otse raske on hoiduda kiusatusest esitada neist mõningaid illustratsiooniks.

Teatades J. Adamson'ile oma tahtekindlast otsusest, oma ajalehe väljaandmiseks loa nõutamise eest enne mitte loobuda, „kunnikaks kät rinna peale” on pannud, kurjustab Jakobson 1869. a. kevadtalvel kõige sügavamast hingepõhjast: „Aga süda läheb mul täis, kui selle peale mõtlen, kuidas Jansen iga päev rahvale ühest meelest rüütlidega ete räägib ja neid [=rahvast] sunnib oma silmi puhtast kinni panema. Taga selja müüakse meid ära, kõik meie eesti asju tallatakse jalgega, meie õppetud mehed, kes oma sugu ära ei salga, hulguvad mööda maailma ümber, oma isamaal ei leia naad leiba, kõik hea püüdmine rahva kasuks läheb nurja, võerad meie maal nõuavad rohkem kui jumaliku auu, lasevad ennast hirvitades kummardada, ja — meie noomime rahvast oma aealehtedes sõbrust pidada nende meie sõpradega, nendega ühelmeel (see on üksi meie poolt) elada Seesugused jõleda rumaluse tükkid võivad küll iga mõistliku isamaa armastaja südant haigeaks teha”¹⁾.

Püüdes Koidula kaudu mõju avaldada oma kirjutise paigutamiseks „Eesti Postimehesse”, kirjutab Jakobson 1870. a. kevadel: „meil on aga kaks teed: kas eesti aealehtedes räägime ja rahva oma võimu peale toetame, ehk otsime abi vene aealehtedes. Kui aga esimesel teel midagi tahame korda seada, siis peame kõik oma püssirohu põlema pistma.” — „Vaadake, kuidas meie kooliasjad seisavad! Siin ei maksa enam igapäevase sõnadega võidelda, siin peavad sõnad nagu tuli ja mõök olema”²⁾.

Kuus aastat hiljemini, oodates ikka veel luba oma ajalehe väljaandmiseks, kirjutab Jakobson Kõlerile: „Maal on juba küllalt haritud jõudusid, kuid vähesed liigutavad endid seal, kus nad mitte ei pea. Kui nad oma lähemad kohustused täitnud on ja mõnusat elu elada võivad, sellest on neile küllalt. Nende seas valitseb unine, laisk elu, ja puudub ajaleht, mille läbi neid võiks unest raputada ja uuele vaimustatud tegevusele virgutada. Ajaleht, mis tõesti Eesti ajaleht oleks, kui see ometigi kord tuleks!”³⁾.

¹⁾ C. R. Jakobson — J. Adamsonile (daatumita); E. Kirjandus 1913; lk. 128.

²⁾ C. R. Jakobson — Koidulale 29. III 1870; E. Kirjandus 1912; lk. 32, 33.

³⁾ C. R. Jakobson — J. Kõlerile 10. II 1876; E. Kirjandus 1912; lk. 249 jj.

Ja mõni kuu enne „Sakala” ilmumahakkamist kirjutab Jakobson samas vaimus: „Rahva suurem osa magab meil . . . Ainult ajaleht võib selle kangestuse vastu aidata“¹⁾.

Neist väljendistest on kommenteerimatagi selge, millise võitlusrelvana ja ühtlasi rahva võitlustahte kasvatajana hindas Jakobson ajalehte. Ja kui ta selle lõpuks sai ja selle nende ülesannete teenistusse rakendas, siis avaldas ta selle vahendi kasutamises oma-aegses olukorras otse haruldast osavust, luues uue ajajärgu eesti ühiskondliku mõtte loos. Osava poliitilise kasvatajana, lähtudes laiema hulga hingeelu tasemelt, viis ta selle järje- ja tahtekindla esinemisega uute ideede valdkonda, mille põhituumaks oli võitlus.

Hakates avaldama pretensioone, tõusta eesti rahvusliku liikumise juhi kohale, omas Jakobson peale vastava andekuse ka põhjalikku ettevalmistust. Selleks oli talle kõige pealt otse saatuslikuks kooliks mitmeaastane viibimine Peterburis, kus ta ärkas rahvuslikult ja kujunes politikuks. Ometi olid talle targad teooriad ja raamatud võrdlemisi kõrvalise tähtsusega õppevahenditeks. Tema poliitilise ettevalmistuse pea-allikaks oli ta ise. Saanud Kölerilt teatava tõuke, mille arengut soodustas pealinna tolleaegne vaimline ja poliitiline õhkkond, töötas ta edasi oma terava tähelepanelikkusega, halastamatult analüütilise mõistusega, vankumatu tahtejõuga ja kõrgelt arenenud realistliku elutajumusega. Kõik need vaimuomadused olid eelduseks tema põhjalikule metoodilisele, mille kohta ta ise kirjutab: „See on minu viis, et ma, kui mõne küsimuse peale vastust püüan saada, teda igalt poolt katsun ära vastata ja teda omale kõige sügavama sügavustes selgeks teha“²⁾.

Nii oli ta mõtelnud „kõige sügavama sügavustes” ka oma rahva olukorra üle, selle loonud ja seda olevikus mõjustavate tegurite, selle puuduste ja neid puudusi parandavate vahendite üle. Ja ainult nii oli ta tabanud rahva elu kui terviku, mille eriosad lahutamatus seoses. Siit ta oli järeldanud, et rahvast ei saa viia üldisele, igakülgele emantsipeerumisele ainult üksikute ühiskonnaelu erialade arendamisega, vaid see võib toimuda kõigi ühtlase edasi viimisega. Ja mõteldes ja edasi teotsedes oli ta paratamatult kokku põrganud nende takistustega, mis rahva elu edasijõudmist tõkestavad. Siin seisis ta juba otseselt selle kohaliku vähemrahvusliku koorekihi käes oleva ühiskondlik-poliitilise võimu ees, mis rahvaelu nii teadlikult ja kavakindlalt kammitses. See oli surmavaenlane ja võitlus temaga paratamatu. Asudes selle ründamisele astus C. R. Jakobson esimese eesti politikamehe okkalisele, kuid õilsale ja meeliülendavale sõjateele.

1) C. R. Jakobson — J. Kölerile 4. X 1877; E. Kirjandus 1912, lk. 291.

2) C. R. Jakobson — Koidulale 5. XII 1871; E. Kirjandus 1912, lk. 35.

Asudes eesti poliitilise juhi kohale, kelle ülesandeks oli viia oma vägesid võitlusesse, oli Jakobson õigegi põhjalikult järele mõtelnud ka oma strateegiliste olukordade ja taktikaliste ülesannete üle. Lugeses tema mõtteavaldisi sel puhul saame tundmuse, nagu oleks ta tutvunud koguni sõjandusliku lahingumäärustikuga. Nii otseselt on selle nõuded rakendatud tema võitluses. Juba tema väljendised ja võitluslikud põhinõuded kannavad sõjandusliku terminoloogia ja fraseoloogia pitserit. Nagu näiteks: „oma vaenlaste vasta võideldes meie aga üht minutit enam ära ei viida, nagu õige sõamehe kohus on”¹⁾; „kes oma julguse ära kautab, see ka enam võitu ärgu lootku”²⁾; või jälle „Soldatit tuntakse lahingis ära: Hurt on oma kantsi kohe sõa algusel vaenlase käte ära annud”³⁾. „Seesuguste tühja paukudega meie ennast mite metsa ei lase ajada, vaid saame seda uut vaenlaste legioni nende oma riistadega lööma”⁴⁾.

Ja nõuded, mis ta seab eeskätt juhile, seega ka endale, kannavad samuti lahingumäärustiku vaimu. Vankumata kindlusega on ta juhilt nõutava põhiomaduse tähistanud oma vaidluses Hurdaga⁵⁾: „Üks tõsine rahva eestvedaja ei tohi kõikuda, tulgu ka kõik vana-aja inkvisiitsiod veel ülesse ja tema vasta välja.” Jakobson ise tahtis olla selliseks juhiks ja oligi. Ta on enesele kui pähe raiunud põhinõudena: võitluses võidab see, kes on otsustanud oma ülesande viia lõpuni ja enne surra kui loobuda oma tahtest. Jakobson pole kaugeltki alati ründaja ka siis, kui ta silmanähtavalt seda tahaks olla. Ta üritab rünnaku alles pärast seda, kui on põhjalikult tutvunud olukorraga, seda järele kaalunud ja püüdnud võimalikult ettenägelikult arvestada tagajärgi. Kuid otsustanud rünnaku, on ta vankumatu. Selles tema taktika elulisuses ja eeskujulises tahtekindluses avalduvad tema suurimad juhiomadused ja siin peitub ka tema mõju ja sugestiivse haaravuse suurimaid saladusi.

Võitlusejuhina, kes õnnelikul kombel oli vägagi teadlik oma võimetest ja ülesannetest, oli Jakobsonil esmajärjekordseks ülesandeks värbata ja kasvatada oma sõjaväge. Sedagi ülesannet võtab ta täie teadlikkusega, nagu kuulsime tema ülaltoodud mõtteavaldisist. Selleks ju ka tema pinev ning murdmatu püüd soetada oma ajaleht.

Oma poliitilis-pedagoogiliseks pea-eesmärgiks seadis Jakobson ülesande, kasvatada rahvas eneseaustust, usku oma võimeisse ning tulevikku ja võitlustahet. Just sel teel pidi virguma rahva moraalne omajõud, mis nüüd ilmus aktiivse põhitegurina eesti ärkamisaeg-

1) C. R. Jakobson — J. Adamsonile 24. XII 1869; E. Kirjandus 1913, lk. 268.

2) C. R. Jakobson — Koidulale 29. III 1870; E. Kirjandus 1912, lk. 32.

3) C. R. Jakobson — J. Adamsonile 6. V 1872; E. Kirjandus 1913, lk. 340.

4) C. R. Jakobson — J. Hurdale 5. XII 1875; Hurda kogu, EKIA.

5) Sakala 1878, nr. 27.

sesse politikasse. See seisukoht, märgitsedes diametraalse vastandina jannsenliku „hea ülemate ja vanemate armu” ideoloogiale hoopis uut eluvaadet, juurdus Jakobsoni isiklikus aktiivses elutajumuses, mille nurgakiviks oli: „Inimene on oma ümbruse looja”¹⁾), või jälle teisal sõnastatud: „Minu elusõna on: õnnis on see mees, kes tegusid oma õnnistuseks teeb ja mitte Jeesuse Krist[usel] peale ei looda”²⁾). Just võitluses oma individuaalsuse eest, enese omapära maksmapaneku ja enesemääramise püüdes nägi Jakobson inimese põhitunnust, mis teda eraldab asjadest, looduse passiivseist produktidest ja teeb teda „originaliks”, isikuks³⁾). Niisama pidi ka rahvas olema kõige pealt ise oma saatuse looja. Ja ainult see rahvas, kellel on enesest küllalist lugupidamist ja tahet võitluses end maksuma panna ja õigusi võita, väärrib tal õige rahva nime.

Seda põhimõtet püüab Jakobson sisendada oma kuulajaskonda, unustamata seda nii suurte kui väikeste küsimuste puhul. Ja kui ta oma poliitilises pedagoogikas harva appi võtab ka Jumala, siis teeb ta seda peamiselt aktiivse teo vajaduse ja väärtuse rõhutamisel. On ilmne, et Jakobson, kes ise oli kui mitte puhasverd ateist, siis vähemalt tugevate ateistlikkude kalduvustega, Jumalat oma võitlusidee kinnitamiseks kasustades tarvitas argumenti, mis talle võib-olla vastumeelnegi oli, võib-olla usuliselt koguni teeseldeski. Kui ta nii siiski toimis, siis näitab see kõige pealt just seda, kui tähtsaks ta pidas võitlusideed: kiriklikult usklikule kuulajaja lugejaskonnale toodi selle idee sisendamiseks appi ka Jumal, see võimsaim argument.

Parima näitena Jakobsoni eeskujulise osavuse kohta võitlusidee propageerimisel peame tooma väljavõtte tema kõnест, mille ta pidas 1875. a. Pärnu Põllumeesteseltsi 5. aastapäeval⁴⁾): „Inimeste elu siin maailmas on väga kirju. Võitlemist ja võitmist on igal pool ja ühtepuhku, mite üksi üksiku riikide ja rahvaste, vaid veel enam ka üksiku seisuste ja seltskondade vahel. See on ka see päris õige lugu siin maailmas, sest seeläbi alles sünnib elu. Iga üksik inimene, iga seisus ja iga rahvas peab iga edasi püüdma ja igas heas asjas nagu esimeseks katsuma saada, siis kaub kõik halv olek iga enam ja enam maailmast ära, ka kõik inetumad ja tigidad püüdmised, ning võidujooks headuse ja tarkuse poole on ainus asi, kus juures inimesed tõine tõisega võitlevad. Selle hea ja Jumala meelepäralise olekule jõuame aga üksi siis, kui kõige pealt oma enese külles tööd teeme, et meie iga üheks paremaks inimeseks saaksime, ja teiselt oma rahva külles, temale kõik teed lahti tehes,

1) C. R. Jakobson — Koidulale 22. II 1870; E. Kirjandus 1911, lk 373.

2) C. R. Jakobson — J. Kölerile 12. VIII 1868; E. Kirjandus 1912, lk. 189.

3) Vrd. Jakobsoni viimatitsiteeritud kirja Koidulale.

4) Edasi. Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsi viies aastapäev ja mis seal tehtud ja nõuu peetud. Välja annud C. R. Jakobson, seltsi president. Viljandis 1876; lk. 3—4.

et ka terve selle rahva edasi-saamisel ühtegi takkistust ees ei oleks. Seesugune töö rahva kasuks on Jumala tahtmise järele ja sellepärast ka see päris Jumala teenistus, sest kui meie Piiblis vaatame, mis leiame siis seal neid suuri kohtumõistjaid ja prohvetid tegevad? Nad võitlevad ja sõdivad oma rahva eest ja kuulutavad temale, et ta omad ebajumalad maha jättaks. Kõik on aga eba- ehk võõra- Jumala teenistus, mis sinu rahvale kahjuks läheb, sest nii kui Jumal iga üksiku inimesele üks truu Jumal ja isa on, nii on ta seda ka iga üksiku rahvale, ning ta jättab üksi need maha, kes ennast ise maha jättavad.”

Selles kõnes kuuleme, kuidas võitlus olevat „see päris õige lugu siin maailmas, sest seeläbi alles sünnib elu”. Igaüks pidavat „edasi püüdma ja igas heas asjas nagu esimeseks katsuma saada”. Ainult sel teel jõutavat „Jumala meelepäralisele olekule“. Ja lõpuks, Jumal jätvat inimestest ja rahvastest „ükski need maha, kes ennast ise maha jättavad”. Need on ühtlasi Jakobsoni võitlusideoloogia olulisemad põhiteesid, mida ta üksikult või koos, otseselt-põhimõtteliselt või kaudselt-rakenduslikult püüdis propageerida nii sõnas kui kirjas, alates osaliselt juba oma kirjutistega „Eesti Postimehes” ja esmakordselt võimsamalt Eesti ajaloo ümberhinnangu katsega oma „Kolmes isamaa kõnes“ ning jätkates oma pika kõnede ja kirjutiste reaga ligikaudu kuni oma viimse hingetõmbuseni.

Õhutades eesti ühiskonda viimse võimaluseni keskendatud pünevusega aktiivsele eneseavaldusele maksva kohaliku korra vastu, ei teinud Jakobson võitlusest mingit „kunsti kunsti pärast”. See pidi olema ainult teeks rahva enesemääramisele, kõige pealt agaselle eelduste loomiseks, hädatarvilikkude õiguste võitmiseks. Ja neid vajalikke õigusi oskas Jakobson sõnastada konkreetsete, eluhädadest välja kasvanud nõudmiste programmiks. Kuid võitluse eesmärk oli Jakobsonile ometi märksa kaugemal kui oleviku arenemistõkete kaotamine. Selleks polnud ka mitte valitseva ülimuskihiga ainult üheõigusluse taotamine. Üheõiguslus pidi olema ainult vahejaamaks, mille kaudu sinnamaani rõhutatud kohalik enamusrahvus pidi saama maa täisõiguslikuks peremeheks. See siht oli Jakobsonil täiesti selge juba 1871. a., kui ta hinge põhjast kurjustades kirjutas Jannseni ühiskondliku rahu jutlustamise puhul: „Ja, rahu tahame kõik, aga üht rahu, nagu ühevääriliste inimeste ja mitte nagu lihuniku ja härja vahel“¹⁾; ja järgmises kirjas: „Sõbrust Eestlaste ja Sakslaste vahel enne ei ole lootä, kunni Eestlaste partei suurem ja nende õigused Sakste õigustest üle käivad: siis on nad sunnitud sõbrust pidama, muidu mite”²⁾. Ja 1877. a.

1) C. R. Jakobson — J. Adamsonile 18. VII 1871; E. Kirjandus 1913, lk. 312.

2) C. R. Jakobson — J. Adamsonile 23. X 1871; E. Kirjandus 1913, lk. 314.

sügisel, seistes „Sakala” käimapaneku eel, kirjutab Jakobson, saanud vahepeal märksa kogenumaks poliitilises võitluses, umbes samas vaimus, rõhutades samm-sammulise edasipüüdmise vajadust kaugemal helkiva eesmärgi poole: „Teisel teel siin võidelda ei ole sugugi võimalik. Nii pea kui avalikku opositsiooni asutakse, tehakse ennast võimatuks. Niisugune opositsioon on alles siis võimalik, kui kõigil seisustel ja rahvustel ühesugused poliitilised õigused on. Kunni sinnamaale peab Eesti rahvast juhtima, nagu Bismarck Preisimaad Saksamaal juhtis: korraga sai Preisimaast keisririik. Meie püüdmised on nüüd nimelt selle poole sihitud, Eesti rahvast avaliku arvamise ees tõsta. Peetakse meid juba oma vääriilisteks, siis oleme peagi peremehed” 1).

Eesti rahvas peab saama oma maa peremeheks! — see oli Jakobsonil must valgel sõnastatud poliitiline eesmärk, ideaal, mille valguses ta astus oma lühemaid ja pikemaid samme ning hindas igapäevase argielu väikesemaidki pisiasju. Selles oli arenenud eona peidus juba Eesti poliitilise iseseisvuse idee. Kuid ainult eona. Esialgu tähendas see eesmärk ainult selle võimu taotamist, mis sinnamaani püsis üliluskihi käes. Seegi eesmärk oli tol ajal niivõrt julge ja kaugel, et Jakobson, kes üldse oskas oma tõelikke võitlussihte osavalt varjata, endastmõistetavalt samuti pidi toimima siingi. See varjamine oli peale rea teiste põhjuste tarvilik juba otsitava liitlase — Vene riigivõimu pärast, kellele ei saanud ju mingil tingimisel meelepärased olla eestlaste nii kaugemale ulatuvad pretensioonid.

Juba ülaltoodud üldjooneliseski skitsis Jakobsoni poolt eesti rahva poliitiliseks emantsipeerumiseks tarvilikuks peetud võitluse kava kohta esineb see vägagi monumentaalsena, mis rajatud rahva omajõu graniitlikule alusele. Kuid seni kui see omajõud polnud küllaliselt virgutatud ega kujundatud ja juba selle omajõu kasvatamist tõkestavate takistuste kõrvaldamisekski oli võitlus võimsa vastasega ilma toetava liitlaseta vägagi lootusetu.

Eesti talupoeg oli oma seisukorra lootusetuses oma poliitilise aktiivsuse silmapilkudel tundnud end samuti abituna ja ikka ning jälle toetust otsinud Vene riigivõimult. Selle poole, keda peeti oma naiivsuses usus nii piiritult heasoovlikuks talurahva vastu, pöördutigi kui omaväärtusetundeta alandlik abinuruja, müts peas ja käsi valmis jalga kaapama. Ka Jakobson oli oma võitluse ja jõuvahekordade paratamatuses sunnitud omaks võtma selle rahvapärase „välispoliitilise orientatsiooni”. Kuid see polnud talle mitte lihtlabane abinurumis-aktsioon, vaid teadliku rahvajuhi külmalt kaaluteldud poliitiline manööver.

Jakobson on nähtavasti vägagi palju ja tõsiselt mõtelnud selle oma „välispoliitilise orientatsiooni” üle. See on tema kirjades üks sagedasti käsitletavaid küsimusi. Olukorra paratamatus on teda

1) C. R. Jakobson — J. Kõlerile 4. X 1877; E. Kirjandus 1912, lk. 291.

sundinud ikka ja jälle tagasi lükkama kõik kahklused sel puhul, mis on tõusnud temas eneses või suuremal määral püstitatud teiste poolt. Teadlikku poliitilist toetust Vene poolt oli Jakobsonil põhjust seda enam loota, et mõjukas rahvuslik slavofiilne vool oli aktiivselt huvitatud balti aadli mõju kukutamisest. Jakobsonil oli koos Köleri ja lätlastega õnnestunudki õige tagajärjekalt kasutada slavofiilseid häälekandjaid balti-saksavaenulise informatsiooni levitamiseks. See pidi usku liitlasse aina tõstma. Muidugi oli see selge Jakobsonilegi, et vene natsionalismi ja eesti rahvusliku liikumise sihid ei ühti. Kuid seni kui mõlemail oli ühiseks huviks balti aadli mõju lammutamine, oli koosminek täiesti otstarbekohane.

Kui Jakobson oma „Sakala” ajastul, eriti lõppjärgul, oma häälekandjas hakkas tugevamini rõhutama oma truualamlust „Keisri Härrale” ja sedasama tegid tema poolehoidjad ka eesti seltsides ja mujal, siis võib see mõõdupidamatus järelaegseis pinnapealsel vaatlemisel vahest teatavat läilustki tekitada ¹⁾). Kuid sellest keisritruuduse rõhutamisest tuleb aru saada nende võitluste tagapõhjal, mida Jakobsonil tuli pidada ühest küljest väljapoole — balti saksuse vastu ja teiselt poolt eesti ühiskonnas eneses.

Nüüd me teame, millise süstemaatilisusega olid Liivimaa rüütelkond ja tagurline kirikuõpetajaskond kogu aja valvel „Sakala” puhul, et kasustada temale silmuse keeramiseks vähematki vääratust ²⁾), kas või näiteks tema lihtlabast vemmälvärssi J. V. Jannseni ja tema poja Harry peale:

Mes oled sinna Baltipapa tennü,
Et sinu poig om nõnda lollis lännü?

Et see oli tuntud kirikulaulu rütmi ja riimiga, sellest jätkus Liivimaa resideerivale maanõunikule kaebuse tõstmiseks „Sakala” peale lubamatus usuprofanatsioonis! Jakobsonil polnud sugugi teadmata tema vaenulise leeri valvelolek ning aktiivsus ja pärast „Sakala” ajutist sunnitud seisakut oli ta eriti teadlik teda varitsevast hädaohust. Tal oli võimalik jätta truualamluse rõhutamine ainult sel eeldusel, kui ta oma „Sakalat” oleks „parandanud” ja võtnud omaks rüütelkonna ning pastorite, nii eesti kui saksa omade, juhtnöörid. Õnneks ta ei teinud seda, ei saanudki teha, vaid tõmbas oma truualamluse registrid veel enam valla. See oli tema võitlusmuusika, mille helikattes ta püüdis varjata oma positsioonimanöövrel tekkivaid hääli ja mis kajas seda valjumini, mida hädaohtlikumana tundus talle olukord.

Kui väljapoole, valitseva ülimumskihi vastu suunatud võitlus

1) Vrd. M. Martna, Carl Robert Jakobsoni 50 a. surmapäevaks; Rahva Sõna 1932, nr. 63.

2) Vt. Hans Kruus, Liivimaa rüütelkonna võitlus eesti rahvusliku trükisõna vastu 1879.—1883. a.; Looming 1929, nr. 4.

tekitas Jakobsonil õige keeruka olukorra, siis oli see ometi märksa lihtsam võrreldes siserindega eesti rahvuslikus liikumises eneses. Siin tuleb Jakobsoni suhtumissuundade ja -viiside õigeks mõistmiseks ja hindamiseks kõige pealt rõhutatult arvestada tema n. ü. välispoliitilist olukorda ja orientatsiooni. Võitlus väljapoole saksluse ülemvõimu murdmiseks määras otsustavalt tema esinemise rahvusliku liikumise sisetegurite suhtes.

Selle välisvõitluse huvide lähtekohalt vaatles ja hindas ta igat eesti avalikus elus esinevate tegelaste sammu. Tundus see talle selt seisukohalt olevat positiivne, oli ta esimene, kes ei keelanud rõhutatud tunnustust. Oli aga ta hinnang negatiivne, esines ta kohe halastamatu arvustajana. Võtame näitena ta suhtumise Hurdasse.

Kui Hurt, kes oli valminud kirikuõpetajaks, otsustas sellele kutsele siiski mitte minna, vaid hakata välja andma eestikeelset kirjanduslik-teaduslikku ajakirja, võttis Jakobson seda teadet otse rõõmusõnumina, olles kohe innustunud propageerima tema ettevõtet. „Hurt on vaene mees” — kirjutab ta tema otsuse puhul ¹⁾ — „ja ommetegi peab ta sest elama... Aga auus mees, kes seesuguse kahevahel asja eest kindlama põhja peal seisvat lootust rasvase pappipadade peale maha võis jätta!... Kui ma rikkas mees oleks, külap ma siis teaksin, mis teeksin.” Kui Hurt 1877. a. sakslaste poolt Eesti Aleksandri-kooli mõtte vastu üritatud ajakirjanduslikku rünnakut oli tagasi löömas teravalt eestimeelse argumentatsiooniga, oli Jakobson innukamaid rõõmustujaid sel puhul. Rõhutatud tunnustusega kirjutab ta Hurdale: „Suure rõõmuga olen ma Teie vastust Hesse häbemata kirja peale lugenud, ja ma pean tunnistama, et paremine seda vastust sugugi võimalik ei oleks olnud kirjutada“ ²⁾. Ja järgmises kirjas: „Teie vastuse üle „Uue Tartu Zeitungile” oleme siin ennast väga rõõmustanud. Sakslased oleksivad küll soovinud, kui ta natukene magedam oleks olnud, aga nii oli ta just hea“ ³⁾.

Agas kui seesama Hurt astus sammu või väljenduski kuidagi nii, mida Jakobson pidi oma võitluskava seisukohalt hukka mõistma, oli ta ka kohe selles suunas aktiivne. Kui temani oli ulatunud Hurda väljendis oma maailmavaatelse alusena: „Inimene on ümbriuse produkt”, tunneb ta oma võitlusideoloogia seisukohalt otse hämmastust, on nagu haavunudki, et just Hurt, kellelt ta nii palju lootnud, on võinud nii lausuda ⁴⁾. Suurima pettumuse valmistab Jakobsonile Hurt oma siirdumisega kirikuõpetaja-kutsele. Ta kardab tõsiselt, et eesti rahvuslik rinne, mille üheks ülesandeks pidi

1) C. R. Jakobson — J. Adamsonile 30. IX 1867; E. Kirjandus 1913, lk. 120.

2) C. R. Jakobson — J. Hurdale 4. II 1877; Hurda kogu, EKIA.

3) C. R. Jakobson — J. Hurdale 21. IV 1877; Hurda kogu, EKIA.

4) Vrd. C. R. Jakobson — Koidulale 22. II 1870; E. Kirjandus 1911, lk. 373—374.

olema pinev võitlus tagurliku kirikuõpetajaskonna vastu, Hurda üleminekuga rohkesti nõrgeneb. Ilmse pahameelega, kuid ühtlasi otsustavusega kirjutab ta: „Hurt on oma kantsi kohe sõa algusel vaenlase käte ära annud. Tingimised võivad jo küll väga head olla, mite üksi temale, vaid tema arvamise järele ka Eesti rahvale, aga nõnda ei mõtle mite need, kes poliitika asju tunnevad. Kui asi Hurti ja Jannseni tahtmise järele läheks, siis magaks pea terve Eesti rahvas ja laseks Saksu oma eest tööd teha”¹⁾).

Hurdast kui rahvuslikust kultuuritegelasest pidas Jakobson alati lugu, aga talle kui eesti politikamehele ei andnud ta pea kunagi tunnustust, välja arvatud üksikud erandjuhud. Ta ei saanudki seda anda, niikaua kui Hurda jannsenlikeude põhielementidega poliitiline orientatsioon püüdis käia tema omast erinevat rada ja niikaua kui Hurt tegi poliitiliselt ikka ja jälle ilmseid eksisamme. Jakobson oskas juba õige varakuult läbi näha Hurda poliitilist saksasõbralikkust, mille suhtes ta oli lakkamatu erksusega valvel. See poliitiliste orientatsioonide erinevus määraski Jakobsoni hinnangu ja seisukoha Hurda poliitilise ilmega esinemiste puhul. Ja otsus oli õigegi karm. „Ma Hurtist ühtegi paha ei arva,” kirjutab ta 1872. a. kevadtalvel²⁾), „aga et ta poliitika asjadest ü h t e g i ei tea, sellepärast laseb ta Sakslastest omale liiva silma visata. Auu-ahne ta ka väga on ja soovib sellepärast üht poliitika parteid asutada, kelle eestvedaja ise oleks. Poliitika tundmise puuduse pärast ei saaks ta aga oma parteiga muiale jõudma kui rabasse.” Ja 1878. a. lausub Jakobson pärast avalikult vallandunud tüli Hurdaga talle otsemeelselt näkku: „Teie poliitika silmaring on liig kitsas, kui et Teie seda ise teaksite, mis Teie oma avaliku kirjadega teinud olete“³⁾).

Jakobsoni õhutatav ja organiseeritav välisvõitlus määras talle selleks paratamatult vajaliku eelduse loomisena eesti ühiskonnas eneses esmajärjekordseks ülesandeks, viia võidule oma poliitiline orientatsioon. Et aga seliega võistles vastaste oma, siis oli ilmne hädadoht, et selles orientatsioonide võitluses võib kogu rahvuslik rinne lõheneda. Siin oli Jakobsoni „sisepoliitika” kõige raskem keerdpunkt. Ta oli õigegi teadlik sellest kahjust, mida see lõhenemine võib rahvuslikule liikumisele tuua. Juba 1872. a. kirjutab ta: „Üleüldse oleks see meile kõige suuremaks kahjuks, kui meie enast nüüd jo programmide järele üksiku parteidesse saaksime lahutama“⁴⁾). Ja kui see lõhe lõpuks tuli, oli Jakobson esimene pakkuma lepituskätt.

1) C. R. Jakobson — J. Adamsonile 6. V 1872; E. Kirjandus 1913, lk 340.

2) C. R. Jakobson — J. Adamsonile 16. II 1872; E. Kirjandus 1913, lk. 336.

3) C. R. Jakobson — J. Hurdale 10. X 1878; Hurda kogu, EKIA.

4) C. R. Jakobson — J. Adamsonile 16. II 1872; E. Kirjandus 1913, lk. 336.

Tuleb täiesti kummutada meie ajaloolises vaadestikus veel kodukäijana hiiliv väide Jakobsoni hoolimatusest eesti rahvusliku rinde koospüsümise suhtes ja nagu oleks tema olnud siin see suur destruktor. Überpöördult, just tema oli mees, kes vahest selgemini kui keegi teine tajus rahvusliku rinde ühtluse vajadust ja püüdis siia koondada nii suuri rahvahulki kui üksikuid isikuid, kelle kaastööd ta pidas vähegi kasulikuks.

Millise tähelepanelikkusega ta siin toimis, selle kohta olgu esitatud kas või tema poolkoomiline hoolitsemine Jürjevi eest, kelle kaastööd eesti rahvuslikule liikumisele ta hindas ja keda püüdis selleks hoida ka vastavas sõiduvees. Kui oma loomult edevavõitu Jürjev oli saanud järjekordse auristi, ruttas Jakobson kohe organiseerima talle õnnesoovide saatmist Viljandimaa eestlastelt, et aga seega hoogustada teda aktiivsusele eesti asjade heaks¹⁾. Ja kui Jakobson hiljemini sellesama, helluseni enesearmastava Jürjeviga oli tahtmatult sattunud konflikti oma pisut ettevaatamatu märkusega tema lauakella puhul, mis „Parisi näitusel olnud”, saadab ta, kellaomaniku meelepahast teada saanud, kohe talle „väga õrna kirja“²⁾. Kõik selleks, et teda eesti asja küljes kinni hoida.

Nii avaldab Jakobson teistegi suhtes harilikult väga palju takti ja enesevalitsust. Ta läheb väga harva isiklikuks; võiks ses suhtes olla otse hiilgavaks eeskujuks paljudele meie-aegseile eesti politikameestele. Oma võitlushoos ei märatsenud ta kunagi marruläinud härjana portselanikaupluses. Ta oli mõnigi kord valmis oma vastastega leppima ja loaalselt ning soliidset ka lepet pidama, kui see tundus asja pärast talle tarvilikuna. Kuid niipea kui ta märkas, et vastased oma sõna ei pea või tema vastu aktiivsust avaldavad, oli ta jalamaid relvade juures. Ta ise tähendab, ses suhtes end õieti iseloomustades: „Ma ei ole kellegi vastatuleja peale kisendanud, nagu mõni hull koer, aga kus minu tee peale aida hakkati ete ehitama, seal olen ma ta jalaga ümber lükkanud“³⁾.

Nõnda ta tõesti toimiski. Ja nii esines ta ka 1878. a. maad võtnud rahvuslikus suurlõhes. Mitte tema ei otsinud lõhet Hurdaga, vaid Hurt temaga. Rõhutame: otsitud ja kunstlike põhjendustega ruttas Hurt vabanema Jakobsoni „Sakala” kaastööliste hulgast, kuhu ta oli sattunud lihtsalt saatusliku arusaamatuse tagajärjel. Ja mitte Jakobson ei kandnud tekkinud konflikti eesti rahvuslikesse suuriritustesse — Eesti Aleksandri-kooli rahakorjajamise organisatsiooni ja Eesti Kirjameeste Seltsi, vaid Hurda poolehoidjad. Kui nüüd lõhe just vastaspartei algatusel eesti rahvuslikus

¹⁾ C. R. Jakobson — J. Adamsonile 5. XII 1868; E. Kirjandus 1913, lk 124.

²⁾ C. R. Jakobson — J. Kölerile 16. I 1877; E. Kirjandus 1912, lk. 284.

³⁾ C. R. Jakobson — J. Adamsonile 18. VIII 1871; E. Kirjandus 1913, lk. 313.

rindes oli toime tulnud, teeb Jakobson veel korduvalt katset saavutada lepitust poolte tasavõrdsuse alusel avalikkuse ees. Kuid ta väljasirutatud käele ei tõusnud teist vastu. Jakobsonil ei jäänud nüüd muud teed kui võidelda ka siserindel, põhimõttega, mille ta sõnastas ühes hilisemas lepitusettepanekus Hurdale: „Igas võitlemises on lugu nii, et osav sõamees ilmaski nii kaua tõisele armu ei anna, kunni see tema vastaline on”¹⁾. Ja ta ei andnud ka armu, sest nüüd oli võitlus Hurda ja tema poolehoidjatega Jakobsonile juba rahvuslik ülesanne: vastaspartei tuli murda, tema mõju rahvahulkades hävitada, sest ainult sel teel oli veel väljavaateid rahvusliku rinde ühtluse uuesti jaluleseadmiseks — ühe juhi tahte all. — Seda kodusõda, milles Jakobson avaldas samalaadset andekust ja sagedasti otse hämmastavat osavust, nagu eesti välisrindegi organiseerimisel ja juhtimisel, ei saa me aga siin üldjoonteski puudutada.

Õigusega kannab C. R. Jakobson meie kõige uuemas ajaloos esimese eesti politikamehe nime. Ta on jäänud ühtlasi meie suurimaks, kõige andekamaks poliitiliseks võitlejakujuks. See kuju pole mingi kunstlik või juhuline konstrueering, vaid orgaaniline olend, kelle tuumaks on vastav isiklik põhiolemus. Sellele võitlejale polnud võitlus mitte ainult paratamatuse kohustus, vaid otse tarve ja loomisrõõm. Ja mitte juhuliselt ei suundunud ta huvi sellisele vaimuõiguse eest võitlejale nagu Galileo Galilei. Samuti mitte juhuliselt ei vilkunud tal eeskujuna selline aktiivse politika meetodik nagu Bismarck. Need olid ta vaimusugulased, kelle ringis ta end kodus tundis. Kuid oma andekusega, võitlejaliku intuitsiooniga ühendas Jakobson eneses ka põhjaliku meetoodilisuse. Nii olukorra kui oma võitlustaktika kaalus ta läbi kõige kaugemale ulatuvais üksikasjus. Ja alles selle järel ta ründas.

Tolleaegne eesti ühiskond vajas võitlust, et pääseda olukorra lämmatavast umbusest, vajas selleks ka juhti. Juhus oleks võinud anda talle ka teissuguse juhi kui Jakobson. Aga et just tema tuli, see oli poliitiliselt lämbuvale ühiskonnale suureks õnneks. On raske kujutella, et toleaeelses olukorras keegi oleks paremini osanud ja suutnud teostada poliitilist võitlust ning kanda ühiskonda nii jõuliselt võitluse ideed ja tahtet. Siin pidi ta olema kõige pealt ka halastamatu purustaja ja hävitaja, kelle esmajärjekordseks ülesandeks oli kukutada ühiskonna vaimu elustumist takistavad ideoloogilised fetišid, ebajumalad. Nii hävitas ta ka ajajärgu kõige suurema ebajumala — rahu. Rahu! — see oli hüüdsõna, mille taga otsis varju maksva korra kaitsjaskond, aga suurel määral ka eesti ühiskonna enese poliitiline argus ja saamatus. Kui siitpoolt lakkamatult manitseti: „rahu kosutab, vaen kaotab”, siis müristas Jakobsoni sõjatrompet: „rahu kaotab, vaen selgitab”.

1) C. R. Jakobson — J. Hurdale 18. V 1881; Hurda kogu, EKIA.

Õhutades võitlust tõi Jakobson eesti ühiskonda sõjalaagri moraali. Ja selle moraali nõuete seisukohalt tulebki hinnata kogu tema tegevust. Võitlus! — oli Jakobsoni põhihüüdsõna, mille eluline rakendus pidi kõrvaldama tõkked rahva arenemisteelt ja kasvatama selle rahva omajõudu põhilisema eeldusena tema täielikuks enesemääramiseks. Selle tähe all ongi eesti uueaegne ühiskond loonud parima osa oma rahvuspoliitilisest ja -kultuurilisest raudvarast. Selle tähe all on lõpuks saavutatud ka Eesti iseseisvus, millest Jakobson sellisel kujul, nagu see tuli, küll vaevalt julges ja oskas unistada, kuid mille saavutamiseks tema tegevus jättis põhjapaneva tähtsusega pärandi.

Hans Kruus.

Otto Wilhelm Masing kirjamehena.

1.

Otto Wilhelm Masingist kui kirjamehest kõnelda tema saja-aastase surmapäeva mälestamiseks — see ei ole mitte kõige tänu-likumaid teemasid.

Mispärast?

Aprioorse lemmikkuju selgetnägemist segavate valgustuste pärast, helluseni kalliste eelarvuste puudutamise pärast.

Meie esivanemate päris- ja teoorjusesse kuuluva vaimuelu põhiseadused on küll oma endise mõjuvõimu kaotanud. Seda-mööda kui on lammunud meie maa hilisfeodaalse ühiskondliku korra ja harvade valitsuse alused, oleme ikka rohkem vabanenud kanoonilisest aukartusest oma vanade pastor-kirjameeste ees. Ei näe me ju maailma enam maarahvast armatsenud kirikumõisnikkude silmadega. Seda küll mitte.

Kuid Otto Wilhelm Masing, see eesti keele ja meeles cest võidelnud Makkabeus! Teda on üle ta ajaolude heroiseeritud. Kui meie omarahvuslikult ärganud kirikuõpetajad asusid suhteid määrama sünnipinnale ustava edenemise ja alalhoiu vahel, siis tunglesid nad veel küllalt umbes õhkkonnas seda tänulikumat tunnustust õhutama oma väarikamate eelkäijate kohta. Mälestuste mähkumisest idealiseerivate hinnagute viirukipilve see siis tuligi, et mõnikord nagu peitu kippus jääma austatavate tõeline pale.

Otto Wilhelm Masing on kahtlemata mälestatavamaid kiriku- ja kirjamehi Eestis. Ja keegi meist ei taha eitada Rudolf Kalda või Martin Lipu tõtt ja õigust otsivat pieteeti Masingi elulooliste andmete esitamisel. Üsna õnnestunud on see valik O. W. Masingi tõist, mis M. J. Eisen tõi oma *Tähtsate meeste* sarjas. Seda küll. Teiselt poolt ei saa ometi salata, et väga vaimustunud järglas-fraaside lõkad ülistatud eeskujule enam hästi ei suuda õiget kohta juhatada meie kriitilisemas nüüdisteadvuses.

Tähtsa nimekandja mälestamine tema saja-aastase surmapäeva puhul — see peaks meid uuesti kohustama. See peaks kohustama võimalikult tõsiasjalikule aruandmisele selgitatava algkuju elusuundumisest, tema ajaümbruskonnast, suletegevusest, saadud ja virgutatud mõjudest. Palju on O. W. Masingi objektiivselt-õigeks mõistmiseks veel lõpuni lahendamata.

Saan siin tema kohavõitmisest ja suutmistest tähistada vaid üksikuid peajooni. Pean juba ette hoiatama: kallistegi eelarvuste revideerimine on vajaline.

2.

Kui tagasi mõtleme Otto Willem Masingile, siis kerkivad meie meelde enne kõike vist küll mälestused temast kui maarahva õpetuseks ja äratuseks tegelnud kirjamehest. Ülakihiliste eesti sõprade keskel oli ta kõige täisverelisemaks rahvameheks — eks olnudki? Esimese eestimeelse haritlasena võitles ta tuliselt oma rõhutud rahvuse õiguste eest — eks võidelnudki?

Need eestleitud kujutlused vajavad läbikatsumist.

Mis O. W. Masingi nime teiste omaaegsete kirikuõpetajate ja põhja-balti literaatide seast esile tõstab, jah, see ongi ta eestihuviline kirjanduslik ja ajakirjanduslik tegevus. Harva kes enesele on ometi täpsamalt aru andnud sellest iseäralikust nähtusest: meie auväärt Masing hakkas oma sulge teritama õieti alles siis, kui tal käärivam ja mahlakam eluiga oli seljataga. Masing oli astunud juba üle viiekümnenda eluaasta künnise, kui ta Äksi kirikumõisas kirjutamiseks hoogu võttis, kui ta tegelikku tungi tundis oma mõttesihitusi ja sõnastussoove trükitehniliselt paljundada, lugeva üldsuse poole pöörduda.

Oma nooremas põlves, esmalt Lüganuses, siis Viru-Nigulas pastoriks olles, oli ta teatavasti avaldanud ainult ühe 34-leheküljelise aabitsa eesti keeles: *ABD ehk Luggemisse-Ramat Lastele, kes tahhavad luggema õppida* (Tartolinnas 1795). Ei ole teada, et ta Katariina II või Paul I ajal oleks ette astunud ka saksa-keelse autorina. Enne asjaomast Äksi perioodi ei leidu peale eesti-keelse aabitsa muud trükitud atribuuti Masingi sulest, kui ta ladinakeelne tervitus Tartu ülikooli avamise auks, paar lehekülge, 1802¹⁾.

O. W. Masing ei olnud luuletajaks sündinud. Praktilistest sihtidest vaba kirjandusliku eneserahulduse otsimine ei olnud talle üldse kunagi mingiks päriskutsumuseks. Tõsi küll, ühes Äksi kirjas Rosenplänterile jutustab ta, kuidas ta oma noorushaljas meelelihtsuses, Preisimaal koolis käies, on septsenud ladina- ja saksa-keelseid luuletisi. Siis olevat talle osaks saanud Torgau kooli-

¹⁾ G. H. Jäsche, *Geschichte und Beschreibung der Feierlichkeiten* etc., lk. 82—84.

peol hiilata oma *Elegie auf den Tod Sokrates* ettekandega ja sellega kohaliku maavürsti kiitust teenida. Oma küpsemas eas võttis meie praktiline ratsionalist enesegi värsisepitsemist kui „noorusedevust“ või „võimete harjutust“, millest tulusamaid toiminguid on targenenud mehel¹⁾). Ilmselt parem meelega on tal sellest, et ta Halle ülikoolis õppides oli saanud korrektuurilugemistööd, ja koguni Homerose korrektuurilugemise tööd, kuulsa Fr. A. Wolf'i poolt. Tollest klassika-väljaannete revideerimishoolsusest on talle kirjastaja poolt veel tagantjärele, Eestimaalegi, tilkunud lisatulusid²⁾).

Peame nii siis konstateerima, et isetegeva kirjandusliku energia arenemine ei olnud nooremale O. W. Masingile mitte niisuguseks tungiks, mis teda oleks tõsiselt haaranud ja tema eneseteostust läbistanud. Ametisse astunud kirikuõpetajana, ei kiiritanud ta varasemas meheas oma valgust palju üle põhja-balti ärksama maapastori piiride. „Ellasime Allutagguse maal 28 aastad, omma kihelkonda, temma rahvast ja omma põldu harrides,“ lausub O. W. Masing pärast ise oma *Marahwa Näddalalehes*. Lausub seda enese kui tegeliku põllumehe mälestustest ja kogemustest teadustavas kirjutises *Uss narris rukkipõldu*. Ilmlikult valgustunud vaimulikuna ei olnud meie Masing mitte vähem huvitunud põllukahjurite kui hingevaenlaste vastu võitlemisest: rukkiussi elutsemise jälgimiseks on ta kahjurit uurinud klaaspurgis³⁾).

Loomult ärgas, vilgas ja mitmekülgne, Saksamaal õppinud, oma silmaringi laiendamiseks mujalgi Euroopas matkanud, võis ta enesele leida häid majasõpru kõrvalise maanurga harvas harraseltskonnas. Oli ise lõbusaks seltsiliseks, ladusaks laulu- ja mängumeheks. Abiellus Tartu raeäärne Ehlertz'i tütreaga, sigitas hulga lapsi. Ise omal jõul alt Lohusuu köstrimajast üles töötanud kirikumõisnikuks, võis O. W. Masing end tunda oma kohaliku ümbruskonna valguseks, seisusuhkete maajunkrutega väliselt peaaegu võrdseks, seesmiselt neist aga peajao kõrgemaks. Viru-Nigula sakste kaardimängust ja hagiiaist huvitunud vaimuahtrust osatab ta ühes kirjas Rosenplänterile „hyperboräische Sterilität“ nimetusega⁴⁾).

Jah, O. W. Masingi enesegi anded kandsid Alutaguses viibides vähe vilja. Kuid kui mingi miljöö oli omane temas kasvatama teisest üleoleva tarkuse teadmist, siis küll tolles kõrvalises maanurgas toimimine. Oma kogemuste hinnangus Ida-Virumaa lihtsaist rannaelanikest lähevad ta tunnistused lahku. Kord lausub ta, et ta seal „vägga harrimata rahvast“ eest leidis⁵⁾). Teine kord jälle

1) Masing kirjas Rosenplänterile 17. V 1819.

2) Kirjas Rosenplänterile 29. X 1815.

3) *Näddalaleht* 1821, lk. 369—371.

4) Kirjas Rosenplänterile Viru-Nigulast 6. XII 1814.

5) *Näddalaleht* 1822, lk. 30.

kiidab ta, et „ollid meil seäl mitmed armsad innimesed, kenne suust ma kele ja muu asja polest paljogi olleme õppinud“¹⁾).

Kahtlemata askeldas O. W. Masing Alutaguses agaralt oma pastorikohuste täitmiselgi. Juba Lüganuses, nooreks hingekarjaseks olles, on ta näiteks 1794. a. oma kirikukonvendi liikmeid manitsenud, et need energilisemalt astuksid sääraсте pahedevastu nagu talgute pidamine pühapäeval, joomahimu, purjutamine²⁾). Kuid selle juures ei olnud ta ise teatavasti mingi liialdatud pietismi pooldaja. Paheliste kommete ja ebausklikkude kujutluste vastu sõideldes puutus ta varakult kokku ka... paljust piiblitlugemisest puhkenud usuhullustuse juhtumitega. Sellest püüd kahjulikku usuindlemist ja mõistmatut piiblitlugemist ratsionaliseerida, eriti prohvetite ja Johannese ilmutamise raamatu õppimatu juurdlemise eest hoiatada³⁾). Oma hingekarja õnnelikule õguteele juhatamiseks ei püüdnud ta vaevatuud ja koormatuud ravida mitte ainult jumalasõnaga, vaid katsus hädalisi ka ihulikult aidata ja nende silmi avada mõistliku tervishoiu kohta. Tema pärastised märkmed sellekohastest „sündinud asjust“ viitavad mitmel puhul Alutagusesse tagasi⁴⁾).

Oma Alutagusesse peidetud annete, hüvede ja eneseteadvusega ilmudes Eestimaa pastorite sinodile Tallinna andis O. W. Masing juba oma eelkirjanduslikus perioodis põhjust järgmiseks karakteristikaks, millesse tundmatu kaasaegne on pitserdanud oma positiivse tunnustuse ühes tabava tagamõttega:

Ein Petrus an Eifer, ein Paulus an Sitten,

Bei Gott und bei Menschen gar herrlich gelitten,

Weil er mit beiden so herzlich gemeint:

Wer wünscht sich nicht gerne Herrn Masing zum Freund⁵⁾..

3.

Ei ole O. W. Masingi hääletõstmisest teada, et ta kunagi oleks tunginud valitseva ühiskondliku kurja juurteni. Ei ole meie Alutaguse kirikhärra apostlik kutse mõõdetav nende arvustus- ja uuendusnõuete ulatusega, mis oli näiteks Merkel'i või Petri' inimessõprusele omane. Kuid kohapealseks valgustusmeediumiks olles ülemate ja alamate vahel võis O. W. Masingi realiteediärksus küll mõneski suhtes parandusi soovida eestleitud oludesse.

Milliseid väärnähtusi taipas siis O. W. Masing teravamini omaaegses sakslaste ja eestlaste vahekorras?

1) *Originalblätter*, lk. 37.

2) O. Liiv, *Jooni Lüganuse minevikust kirikukroonika järgi*, ajak. E. Kirjandus 1926, lk. 30.

3) *Näddalaleht* 1821.

4) *Näddalaleht* 1822, lk. 126 jj.

5) J. Chr. Petri, *Neue Pittoresken aus dem Norden*, lk. 266—280.: *Ehstnische Predigerkritik in Knittelveisen*.

Seda, et talupoegsete massinimeste õpetajad ja kohtunikud on hoopis puudulikud ja hoolimatud maakeele mõistmises, kõnelemises ja kirjutamises. Kui nad paremini oleksid süvenenud maakeelde ja maainimeste mõttelaadi, siis oleks ka vähem vastastikke arusaamatusi olnud. Sellele parandust nõudvale tõekstundmisele oli O. W. Masing jõudnud juba Viru-Nigulas, kus ta anonüümsest sulest 1815. a. Rosenplänteri ajakirjas ilmus esimene avalik arvustis pärisrahvale pakutud kirjandusliikude armuandide keeelistest ja muist viletsustest ¹⁾.

Harimatud ja ebauslikud hoolealused olid visad aru pähe võtma. Mitte vähem visad ei olnud haritud hooldajad targenema rahvakeele oskuse tarvetes. Kõnelesid valjumini O. W. Masingi kõvemad keeleanded selle ratsionalistliku maailmavaate edendamiseks, mida ta jagas mitmete teiste ametivendadega. Aitasid teda otsustusvõime teritamisele küllap vist ikka ka madalamasse isiklikku päritolusse põhjavad vaistud. Igatahes oli arukal Masingil maapastorina, koolidekatsujana, kihelkonnakohtu protokollikirjutajana juba oma varasemas ja kõrvalisemas mehe-eas võimalus veenduda edukamat kohusetäitmist takistavate keelevahendite ning seisuslik-meelsusliikude lahkude halbustes.

Märkisin seda hilinenud kirjamehe tunnistust eespool, et ta Alutaguse rannarahva suust oma maakeele asjus mõndagi õppinud. Oma vahetalitaja-osas üla- ja alakihptide vahel ei ole ta siis põlanud ka nende arvamuste kuulatamist, mis mõni mõistlikum lihtmees sakste sulest sigivate rahvaraamatute kohta on avaldanud. Kõlbulisema kirjanduse nõudlusest peeruvalge rahva juures jutustab Masing ühes eestikeelses kirjas ametivend Ignatiusele Hageris, teisele köstripojale: „On mõnnikord imme küll, kuidas ühest ja teisest ramatust rägiwad ja kuidas temma wiggadusi terrasest õskawad üllesarwada. Ning ütles ükskõrd üks wägga mõistlik sure ranna mees need sannad minno wasto: „Pannakse sel ajal paljogi ma kele ramatud trükki, agga sest on kahjo, et need kes kirjutawad, ei tunne ei maarahwa meelt egga temma keelt“ ²⁾.

Piirdugem nende mõningate joontega O. W. Masingi pikaldasest valmimisprotsessist eestihuviliseks kirjameheks. Alutagustes askeldustes ei ole ta veetnud mitte ainult oma isikliku elu õnnelikumad aastad. Sealt tuleb otsida ka ta avaldamiselevustesse tõmbunud aatluste ning keeeliste kogemuste kasvupõhja — sealt mõi ta kaasa rea kangekaelselt pooldatud eesti idamurde iseärasusigi.

O. W. Masingi tootlik ja aktiivne suletegevus algas alles 1815. a. paiku. Ta hakkas kirjamehena eneserahuldust otsima alles siis,

1) *Beiträge IV: Sprach- und andere Bemerkungen über einige im ersten, zweiten und dritten Hefte dieser Beiträge enthaltenen ehstnischen Aufsätze, Worterklärungen u. s. w.*, lk. 103 jj.

2) Dateerimatus kirjas 1818. a. alul Ignatiusele.

kui ta oli rea perekondlikke kurbusi läbi käinud, kui ta kippus juba terviseltki hädiseks jääma. Vaheajal oli pärisorjuse lõpetamine. Eesti - Liivimaaalgi kerkinud päevakorraale. Valmistati õigusteta paarirahva astumist uutesse sotsiaalõiguslikesse suhteisse. Inimlikumaid paremusi töotava ühiskondliku pöörde väljavaateid. lisasid siis balti saksa ülakihis teatavasti priikslastava rahva keele, kirjanduse, pärimuste virgemaid harrastusi, milliste harrastuste häälekandjana käima hakkas Rosenplänteri ajakiri *Beiträge zur genaueren Kenntniß der ehstnischen Sprache* 1813 jj.

Need tõukejõud virgutasiid ka O. W. Masingit hilinenud sulehaaramisele eesti keele, kirjanduse ja rahvavalgustuse küsimustes. „Uued suhted, uued kohustised“ — lausus ta ¹⁾). Äksi siirdumisega oli ta pääsenud pealegi ülikoolilinnale, maa kultuursele keskusele lähemale.

Kuid sümptomaatiliseks O. W. Masingi praktilise eluläheduse kohta on see, et ta oma sulge nähtavalt liigutama hakates ei saanud keskenduda. Nagu ta oma esimestes kirjades Rosenplänterile 1814. a. kurdab mitmesuguste askelduste kuhjumist, nii on see jäänudki: niivõrt kui ta kaastööd on võinud lubada ja saata, on see ilmunud väheste juhuliste jõudetundide pudemeina. Ta sinna-tänna rabav asjaarmastus paiskus laiale. O. W. Masingile ei olnud antud end kahjuks kokku võtta mingiks tervikuliseks ainulaadseks, püsivaks ja suuremaks loominguliseks saavutiseks. Ta kirjanduslikud üritused rabelesid kaasaegse balti saksa ja eesti lugejaskonna vahel. Neist ei osutunud kumbki küllalt kandejõuliseks.

Seega oleme jõudnud ka uuestivaadeldava kirjamehe rahvusliku kuuluvuse küsimuse juurde. Kes O. W. Masingit tahab lähemalt tundma õppida ta töist, see ei tarvitse palju hoolida sellest üsna pikast ja kumerast ninast, mis Äksi kirikhärra füsiognoomilisest karakteristikast on esile pistnud ²⁾). Kuid kes tõelist O. W. Masingit tahab mõista, see peab teadma, et ta end oma eestihuviliste kirjutistega mitte ei tunnistanud eestlaseks.

4.

Jah, kes tõelist O. W. Masingit tahab näha, see peab teadma: saksapärase eesti kirjanduse keelevigu laites ja meelearandust nõudes ei sarnastanud ta end siiski mitte eestlastega. Teravamad tähelepanu pöördes põhikihtide ütlemisele ja mõtlemisele, harimatu harimisvajadustele, rahvakeele õigustele ei kannatanud ta siiski mitte kaasa pärisrahva saatusega.

Kes meile Masingist on püüdnud muud usutavaks teha, see on olnud eksituses.

Sellest seisuslik-rahvuslikust piirjoonest ei saa kõrvale vaadata, mis tegelik algkuju ise on tõmmanud enese ja päriseest-

1) *Beiträge VIII*, lk. 162.

2) *Bertram, Wagien*, lk. 108.

luse vahele. Kui ta pöördub saksa üldsuse poole, siis kirjutab ta ikka „wir Deutsche“ („meie, sakslased“). Kui ta midagi maakeeles ängab otseteed talurahvale õpetuseks, siis asetab ta tihti vastastikku „meie“ — „teie“. Olgugi rahvaõpetajate vigase muulasmuraku valjuks arvustajaks, sõgedast keeleortodoksiast targenematu eneseküllasuse torkijaks, eraldub O. W. Masingi *pluralis majestatis* („meie“) ikkagi ilmselt pärisrahvalikust kuuluvusest. Harva kes ta mälestusse kutsujaist on sellele tarvilikku tähelepanu omistanud ¹⁾).

O. W. Masingi enesetitleerimine „wir Deutsche“ kerkib nähtavale ta esimese anonüümse kirjutisega Rosenpläneri *Beiträge's* 1815. a. ²⁾. See enesekuuluvuse rõhutamine kordub ta viimsete kirjutisteni ³⁾. Üteldes „unsere Vorfahren“ („meie esivanemad“) mõtleb meie pastor-kirjamees samuti balti sakslasi, nagu ta oma *Pühhapäwa wahheluggemiste* eessõnas kõnetleb eestlasi: „Agga sest et omma waesust makele polest wägga hästi tundsini, ei sanud mul sedda julgust ollema, et warreminne sulge olleksin ussaldand kättewõtta, enne kui teie kele olleksin õskand ilma wiggata kirjutada ⁴⁾. Eneseasetamist saksa meeste seltsi ei ole O. W. Masing kohatuks pidanud ka eesti lugejate ees. Tervitades Kaiavere koolmeistri Kõrendu Kaarli alandliku läkituse puhul „armsale ning auväärt Pra-usti Härrale“ esimeste kirjaoskajate ja kirjasaatjate ilmumist eesti massinimeste keskelt lausub ta oma *Marahwa Näddalalehhes*: „Kui sesuggused innimesed eddespidi akkavad kirjutama ja ramatuid teggema, et meie, kes Saksa mehhed olleme, siis wast makeelt nende suust ja sullest õieti same õppima“ ⁵⁾).

Selles ei ole midagi üllatuslikku ka siis, kui küsida O. W. Masingi päritolu. Rohkem kui p o o l e e s t l a s e k s — võib-olla — ei saa seda Lohusuu köstripoega lugeda ka sünnipäralt. Tõsi küll, ta isa Kristian Masick põlvnes Kaiavere kangrutes. Kas aga nende vabakirja-õigustega hantvärkide genealooogia lähtub lihtsast eesti kannust, nagu seda M. Lipp on püüdnud näidata? Või on põhja ka Masingite sugukonnas pooldatud pärimusteateil, et nende esivanemaks on olnud Gustav Adolfi aegne rootsi sõdur, kes väeteenistusest vabanedes on Kaiavere mõisa piirkonda käsitöölisena elama jäänud, kelle järeltulijad on maarahva keele ja kommetega kohanenud, naitumise teel eestlastega seginenud? Seda küsimust ei julge ma otsustada. Sellele küsimusele ei ole suutnud vastuvaidle-

¹⁾ H. Brindfeldt, *Kr. J. Peterson ja O. W. Masing*, ajak. *Looming* 1923, lk. 133.

²⁾ *Sprach- und andere Bemerkungen etc., Beiträge VI*, lk. 103.

³⁾ *Beleuchtung der über O. W. Masing's Beitrag zur ehstnischen Orthographie erschienen Bemerkungen vom Wert des Beitrages zur ehstnischen Orthographie 1827*, eriti lk. 6.

⁴⁾ *Pühhapäwa Wahheluggemised* 1918, lk. 111.

⁵⁾ *Näddalaleht* 1821, lk. 164.

matut ja lõplikku vastust anda ei M. Lipu *Masingite suguvõsa*, 1907, ega J. Masing'i *Die Nationalität der Familie Masing*, 1910.

Kuid üsna kindel näikse olevat, et O. W. Masingi ema Anna Ludovica, sündinud v. Hildebrandt, oli vaesunud aadlilik naine. Kas rootslane või sakslane? Pigemini küll sakslane 1). Ta esivanemad olid ju Saksamaalt Rootsimaale sisse rännanud ja ta ise vististi vaeslapsena balti saksa pastori perekonna kasvandikuks olnud. Usaldagem ehk pealegi seda harukordset võimalust, et rüütliisost preili, vanemad kaotanud, abituna vananemas, abiellus vabaks ja köstriks saanud lihteestlasega. Mis võis säärane vanemate kombinatsioon meie rahva sügavama pärisorjuse ajal edendada muud kui soodustada valitseva Katariina II eeskuju ka Lohusuu köstrimajas. See vanemate kombinatsioon andis saksastuva poja. Oma poja ja tütre kasvatuse eest hoolitses loomulikult suursugusem, haritum ja saksikum ema.

Oleks viljatu M. Lipu või J. Masingi jälil vaielda selle üle, kumb keel tolles peipsiäärses köstrikodus oli kodune: kas eesti või saksa keel? M. Lipp ütleb: eesti keel! J. Masing ajab vastu: saksa keel! Emakeeleks igatahes saksa keel, haridusteeks saksa kool, haljale oksale jõudmine saksa seltskonnas, kõik see määras siis kõrgemale sotsiaalsele tasemele püüdja teadumust ja tegi ta liitumise härrasrahvusega nagu iseenesest mõistetavaks. Ajaolude kohta ei ole selles midagi üllatuslikku.

Üllatuslikum oleks kahtlemata olnud, kui see — ütleme — rootsi nuhku pooleestlane-poolsakslane haritlasena mitte ei oleks eraldunud ostetavaist ja müüdavaist mõisa-alamaist, neist, kellele veel nn. priikslaskmisegi ajal tuli õpetada aabitsa algmeid ja juustepiiramise paremust, keda vaja oli manitseda ettevaatlikule ümberkäimisele peerutulega.

Kodukolga murrak pidi kangrusoost köstril suus küll sula olema. Kahtlemata kuulis ja mõistiski Lohusuu köstripoeg madalat maakeelt juba lapsest saadik. Kuid märkimata ei saa jätta O. W. Masingi põlglikku suhtumist tollesse peipsiäärsesse elementi, mis teda ta elu varasemal valgel oli ümbritsenud Tormas ja ligikonnas. Peipsiäärne talupoeg on „toores“ („roh“), see rannamurrak ei vääri muud kui „žargooni“ nimetust — nii halvaks panevalt mõtleb ta oma *Ehstnische Originalblätter für Deutsche* seletustes 2) tagasi sellele inferioorsele eesti keelele, mida ju ta isagi kõneles.

O. W. Masingi rahvakeele tundmine algas ometi tahtes või tahtmata maast madalast. Ja alguses hoolimatulegi otsale saamisel oli ikkagi põhjanev tähendus pärastise jutlustaja ja kirjamehe otsustusvõime teritumisele hea ja halva eesti keele kohta. Ei tõenda see küll mingit sugukondlikku kindumust eesti elementi, kui

1) J. Masing, *Die Nationalität der Familie Masing*, lk. 59.

2) *Originalblätter*, lk. 53.

meid huvitav perekonnanimi Otto Wilhelmi sünniaastal 1763 kirjutati „Masick“, 1775. a. „Massing“, pärast 1780. a. Masing. Sellest saksikust nimemoondumisest ei tarvitse aga teiselt poolt välja lugeda ka eestivastast tendentsi.

O. W. Masing ei olnud igatahes mitte nende orjatõugu kadakasakste taoline, kelle ülimaks mureks on olnud taganeda alatuks põlatud eestlusest võimalikult eemale. Nagu selles juba võisime veenduda, jõudis O. W. Masing vähemalt pastoriametis taipamisele, et maakeele pooliku oskusega ei saa hingekarjase ega valgustaja kohuseid hästi täita, et vaja on valvsamat liginemist rahva väljendus- ja kujutusviisidele. „Wõime ka julgeste Jumala ees tunnistada, et kõik muud keeled ja asjad, mis ilmas olleme õppind, seda waewa meile polle teinud, mis makeelt õppides meil on olnud“¹⁾. Vastuolu tunnetus selle täiusiha ja soovitatavate suutmiste vahel on olnud üheks kaasamõjuvaks põhjuseks, mispärast tema kirjutamisjulgus on nii kaua jäänud lukku²⁾.

Kuid saabusid siis olustikulist ummikut liigutavad pööriaastad, põlise seisusühiskonna seisakusse tungis pinevamaid uuenduslikke vajadusi ja meeleolusid. Pärisorjuse kaotamise elevused virgutasid baltii pastor- ja haritlaskonnas endisest elavamalt harrastust eesti keele ja kirjanduse küsimuste kohta. Teame, Rosenplänter'i *Beiträge*' ilmumisega hakkas ka O. W. Masing teiste eestihuviliste sakste keelelis-kirjanduslikest arutlustest aktiivselt osa võtma. *Beiträge*' kolmes esimeses vihus tema nime küll veel ei leia — ei kaastöölise ega isegi mitte tellijate seast. Seda käredamalt ja eneseusalduslikumalt võttis ta siis sõna vigase kirikukeele rutiini ja oma kaassakste rahvakirjandusliku „makulatuuri“ arvustamiseks.

O. W. Masingi varasem aabitsakatse välja arvatud, on tähelepandav, et ta alguses oma lugejaid mitte ei otsinud alamalt, vaid ülemalt. Seda ei näita mitte ainult ta kaastöö Rosenplänteri saksa-keelses ajakirjas. See püüdlus tipnes 1816. a. harrastusaluse idioomi väärtustamiskatsega saksa haritlasideede väljenduseks — salongvaidluse moodi kirjutatud Masingi raamatukesega *Ehst-nische Originalblätter für Deutsche*.

(Järgneb.)

Gustav Suits.

Meie näitekirjandus aastal 1931.

Ei ole kahtlust, et meie näitekirjandusel võib olla tulevikku. Kurdetakse küll põhjusega publiku eemalejäämist tõsisest draamast, eriti klassilisest. Ibsen, kellele meie lavadel leiduks väärilisi tõlgendajaid, ei ole eriline tõmbenumber, Shakespeare'iga ei ole väga kerge rahvast teatrisse meelitada. Ka intellektuaalsemat laadi

¹⁾ *Näddalaleht*, 1825. a. sissej.

²⁾ Pühhapäwa *Wahhe-luggemised*, eessõna.

komöödia ei taha hästi läbi lüüa. Vähemalt ei ole Shaw'd juba pikemat aega etendatud. Katseid tehakse meil väga mitmesuguste asjade lavastamisega, millest suur osa on kirjanduslikult vastuvõetava tasemega, kuid tõelist läbilöövust on viimasel ajal olnud eeskätt omadel tükkidel, ka kui nad kirjandusteostena on märksa madalamal tasapinnal meil näha olnud välismaisist näidendeist. Põhjusi on kindlasti mitu. Üks on endastki mõista omadelt autoritelt loodetav aktuaalsus, viited praegusele elule, kaasaegsete nähtuste kriitika, pisted ligimese õrnadesse kohtadesse, väljakutsed ja õrritus, teine see, et me näitlejad mängivad oma maa asju teissuguse arusaamise, andumuse ja hooga. Läänemaise salongkomöödia võõrad konventsioonid kipuvad jääma mõistmatuiks nii interpreetidele kui publikule, eetilisi jooni jälgiv tragöödia võib meie tavali- sele kodanikule tunduda võõras, kui see põhjeneb meil kodunemata vaadetel ja harjumustel, kuid oma mehe tööst õhkub lähedustun- net, mis soojendab ja ahvatleb.

Sõnaga, näidendilt otsitakse „elulähedust“ — isegi operetilt, mis vähemalt Tallinnas näib olevat kujutlematu ilma ajakohaste kalambuurideta. Ning peab üldiselt ütleva, et meie lavakirjani- kud on sellest teadlikud. Nad kirjutavad omale publikule. Välja- paistvaimadki neist ei tundu olevat oma ümbrusest üldiselt vaimu- laadilt väga erinevad — või nad ohverdavad selle erinevuse met- jeele. Näidend oleneb veelgi otsesemalt publikust kui romaani. Kui viimane võib enda hädapärast tasuda mõne aastaga, peab näi- dend seda tegema hoopis kiiremini — juba mõne kuuga. Suure- mate kulude tõttu nõutakse suuremaid tulusid. Pealegi on teatrisse- minekuga seotud suurem pingutus kui romaani kättevõtmisega. Rahva inertis vajab tugevamat liikvelepanevat tõuget. Lühidalt, näitekirjanikul on rohkem kiusatust anda oma teostele reklaami- maiku. Näidendid peavad vahenditumalt haarama — see on neile elutingimuseks, ja autorid mõistavad seda. „Puhas kunst“ on suu- rel määral muutunud tarbekunstiks — osalt meie draama kasuks, sagedasti selle kahjuks.

Kes tahaks salata, et näiteks *Mait Metsanurga* „*Mäsu- vaim ehk Agulirahvas läheb ajalukku*“ saab Tallinna Draamastudio lavastusel päris põnevaks elamuseks? Kõik on meie omast elust võetud — kui mitte selle arenenumast, kujunenumast osast, siis ometigi kihist, mil on viimasega küllalt ühist, et selles osalt kahetsusega, osalt kahjurõõmuga jälgida meie esindava seltskonna vaimu karikatuurseid, kuid omamoodi tõetruid kajastusi. Aguli toorus ja aguli snobism ei ole meie liidrite vai- mule alati võõrad. Aguli ideaaliks on rikas pankur, minister või osav avantürist, pankuri ja riigimehe ideaaliks on mõnigi kord vä- lismaa vastavad ametmehed, kelle autoriteeti ja võimu meil ei suu- deta saavutada, kuid kelle esinemist jäljendatakse. Otsime veel liiga sageli kassikulda ja oleme veel liiga paelunud „Peene mehe“ ja „Peene naise“ etikettidest kui omaette väärtustest, et mitte veel

pisut sarnaneda Metsanurga agulirahvaga. Muu maailma ees ajame pahatihti noblessi taga ja püüame hiilata seadustega, millest räägitakse „Euroopas“. Oma kaasmaalaste vastu ei ole delikaatsustunne veel küllalt arenenud — nagu Metsanurga Maaral oma ema vastu. Ei ole täiestj väär, kui kõnealust näidendit on peetud sümboolseks. Sellest kõneleb kindlasti siiras viha meil lubamatult arenenud nähtuste vastu. See annab teosele mõnevõrra jõudu ja on vägagi sümpaatne.

Kuid mis on see näidend kunstteosena? Materjal ei ole tõesti halb, ja sel on eeldusi publikus vastukõla leidmiseks. Peaaegu kõik need tüübid on olemas, peaaegu kõik esinevad sagedasti eriti Tallinnas, ja peaaegu kõigile on suudetud pisut eluõhku sisse puhuda, kuigi mitte just palju. Tüüpide kombinatsioon on eemale tõukav, kuid mitte uskumatu. Liialdusi leidub, kuid mitte nii rohkesti, kui tsiviliseeritud õhkkonnaga harjunu võiks arvata. Meie kollasema ajakirjanduse produtseerijad ja lugejad annavad alust seesuguste kujude esitamiseks nagu siin leiduv alati poolpurjus, „geniaalne“ reporter Harakas või kinoimedest ja enesemüümisest unistavad naistegelased. Läbikukkunud miljonär Kõrvits on meil kahjuks tänavatel sageli ringirändav tüüp. Tema mentaliteet ja minevik ei ole muide sugugi niisugused, et nad teda diskvalifitseeriks ka tulevikus seltskonnas osa etendamast. Vahesein meie aguli ja teatava mitte mõjuvõimutu seltskonnaosa vahel on õhuke ja tõkked on peamiselt rahalised, mitte vaimlised.

Ka situatsioon ei ole Metsanurgal halvasti valitud. Lootus „seltskonnas“ mõjule pääseda toob esile kõik agulirahva snobismi. Ainuke, kes võtab ajakirjanikuballi pisut vähem hüäänliku saagi-ahnusega kui teised, on eksmiljonär — kui välja arvata näidendi paberlikuks jäävad positiivsed kujud. Pressiballi mainimine paneb kired käima, tekitab joovastust ja dramaatikat. Mõte on hea.

Kuid ei pääse mööda ka väga olulistest etteheidetest. Metsanurk on skemaatiline vaim, ta võib leida tüüpe ja väga korralikult kasustada nende silmahakkavamaid jooni, kuid neist indiviide teha on tal raske. Oleme väga vähe huvitatud kõigist neist Maaradest ja Martadest kui i n i m e s t e s t. Nad on huvitavad seevõrra, kui nad on aktuaalsed. Nende äärjooned on õigesti võetud, seega võimaldavad nad näitlejail luua häid osi — kuid näib paratamatu, et näitleja alles peab neile andma tõeliste isikute liha ja vere. Luge-mise puhul panevad nad meid agulit arvustama, kuid hinge on neis vähe. Autor on tõestanud tähelepanuvõimet ja teataval määral dialektilist oskust, kuid tema tegelaste hing on galvaaniline. Nii kaugele ei ole tema viha intensiivsus ulatunud, et see oleks teda võimestanud l u g e j a t tõeliselt haarama, küll aga on ta loonud hea elust kopeeritud skeemi, millest lavakunstnik saab teha elava teose. Meie kirjanduses ei tohiks sellel näidendil olla püsivat kohta, kuid teatrile annab ta võimaluse tarvitada äärmiselt natura-listlikke effekte ja sellega kõita laiuhulki.

Kui vähe Metsanurk käesoleval puhul on suutnud oma tege-
lastega kaasa elada, kui vähe need teda puudutavad kui inimest,
selgub eriti ilmekalt tema positiivsetest kujudest. Neis pole min-
geid eluvälgatusi, nende kõnelused pole usutavad, nad on puhtal
kujul resonöörid, kelle mõttedki põlvnevad ajalehe-juhtkirjade re-
pertuaarist. Metsanurk osutab väga vähe sümpaatiat, ja see tasub
end tema tegelaste kõleduses seal, kus ta ei saa neid pilgata.

H u g o R a u d s e p a g a on asi siiski teine. Ta on puhta-
verelisem artist kui Metsanurk, tema mõttekujutus on tugevam. Ei
ole tunda, et ta oleks oma ainekust väga üle, ning tal puudub
see püha viha, mis vahetevahel annab Metsanurgale moraalsel
jõudu, kui ta loobub sapisusest sapisuse enese pärast. Raudsepp
muigab, ja maailm oma puudustega näib teda huvitavat hea sport-
lemisalana, mille puhul võib mängu panna oma vaimline élan vital.
Kui „P õ r u n u d a r u õ n n i s t u s“ tahab olla filosoofiline ko-
möödia, siis ta ei täida oma otstarvet, sest ta ei õpeta mingit uut
ega huvitavat filosoofiat, aga kui seda võtta lihtsalt vaimuka ko-
möödiana, siis on see nauditav teos. Teatav skemaatika on küll
siingi ilmne. Tegelased on peaaegu viimseni joonistatud õige jä-
medates kontuurides. Nad on karikatuurid, kuid sellistena head.
Kogu teos on õieti fars, kuid et farsist võib teha midagi väärtus-
likku, selles pole olnud mingit kahtlust juba sajandeid, ja Raud-
sepp tõestab seda veel kord. See ei ole elu päevapildistamine,
seega mitte naturalism. Tõelisust on käsitletud kindla valikuprint-
siibi järgi. Liigume kogu aeg maailmas, millele ilmet annab Raud-
sepa enese vaim. Näitleja võimalusi piirab see mõnevõrra, kuid
ühtlasi juhib see teda. Ta peab reprodutseerima Raudseppa, mitte
mingit tõesti olemasolevat erakonnajuhi kodu. Sellest järgneb tea-
tav hõredus realistlikus detailis, kuid see hõredus on lõppude lõ-
puks kasulik, sest see võimaldab täpsamalt jälgida autori esikohal
oleva vaimukuse põiminguid ja sõlmi. Ning nii imelik kui see
tundubki — Raudsepp, kes ei taha olla tõelisuse peegel ega püüa
oma tegelastest teha elu kooipaid, teeb nad siiski elavamaks kui
Metsanurk. Neis on autori enese isikut, tema liikuvat vaimu. Nad
ei ole kolmemõõtmelised, neil puudub sügavus, kuid oma kahes
mõõtmes elavad nad tõesti. Kirjaniku aktiivne intellekt kisub nad
kaasa. Noorkikas ei kuuluta põrununa mingeid uusi tõdesid, aga
ta on meeldiv ja temas on hoogu. Satud tükiks ajaks tema suges-
tiooni alla. Teenija Roosi on häbematus tipp ja õieti ühekiilg-
selt nähtud, aga see häbematus on nii osavalt ja innuga serveeri-
tud, et võtad sellegi nähtuse puikleematult vastu vähemalt näi-
dendi kesteks. Pealegi ei saa seda teost lugedes aegagi arvusta-
vaiks kõrvalmärkmeiks. Mänglev vaim ja üllatavad situatsioonid
liiguvad nii kiiresti, et alles mõni aeg peale raamatu kõrvalpane-
kut tekib mõte, et illusioon oli siiski üürrike ja et näidend ei puu-
dutanud ühtegi sügavamalt keelt. See on Shaw' ja tema jüngrite
saatus: nad ei süvene inimhinge, ja lugeja hing jääb paratamatult

jahedaks, kuigi vaim kistakse sädelema. Kuid ka ilutulestus võib olla esteetiliselt vaatekohalt silmapaistev väärtus.

Suur osa selle komöödia mõjust oleneb tema paradokse pilduvast ja mõtteid kergelt esitavast sõnastuviisist. See omadus puudub Metsanurga teosel, mille tulemuseks on „Mässuvaimu“ lugedes mõnigi kord väike igavus. Raudsepp formuleerib hoopis suurema huvitavusega. Ja ka seal, kus ta pakub ajalehetõdesid, on vorm see, mis tõstab nad üle keskpärasuse. Esprii on igal pool väärmõistmatult tunduv. Võrreldagu näiteks Metsanurga koolilast Raudsepa omadega. Suurkuke poeg leierdab päheõpitud lauseid nagu Metsanurga Leidagi, kuid viimane teeb seda mehaaniliselt ja ebausutavalt, kuna esimene võib oma koolipoisivaimustusega olla naiivne ja koomiline, kuid ta mõjub veenvalt. Raudsepa karikaatuuridel on eluidu sees, Metsanurga päevapildid kipuvad jääma veidi tehtuiks. Mõõname küll, et eluparandamistahe on viimasel nähtavasti suurem, kuid sellegi mõjuvust vähendab sümpaatiapuudus.

Kui jääda tahtlikkude või tahtmatute komöödiade juurde, siis tuleb ainukese enam-vähem kirjandusse kuuluvana veel arvesse Agnes Taar'i „E make ma a muld“. Teatavat kirjanduslikku haridust tundub selles katses küll, kuid see näitab siiski, kuiõrra liiga piiratult positiivne, heakodanlik vaim võib tuua magedust ja tüütust. Üksikuid tüüpe on osatud kujutada, keel on elust võetud, kuid peategelane on nii õilis ja hea, et täiesti tõrgud temasse uskumast. Kui autor ei pane oma teostesse edaspidi pisut rohkem vaimukusesoola ja pipart või otsivamat psühholoogilist mõtet, on ta sunnitud jääma kuldsele ja igavale keskpärasuse maanteele, mille tolmu me ei soovi neelata.

Kaasaegsest elust on pärit A. Antson'i tragöödia „Tõelise tütre“ aine. See ei ole enam realism, see on romantika, kuigi tegelikkuse piirides. Antsonile kangastub midagi heroilise draama taolist, sünget, kirglikku ja meeltülendavat. Ei saa öelda, et tema taotlused oleksid täiesti ebaõnnestunud. Ei ole otse võltsidena tunduvaid toone, näidend on ehitatud säästlikult ja loogiliselt, selle peaprobleem — kahe inimese teineteisest möödaminek ja ühe hävitamine teise poolt saatusliku arusaamatuse tõttu — on psühholoogilise usutavusega käsitletud ja tugevasti keskkoha asetatud. Mis siiski puudub, on kohalik koloriit ja individuaalne värving. Põhitunded on ehtsad, kuid konkreetseid, kõnekaid detaile on vähe. Tunneme endid pisut väljaspool aega ja ruumi. Tükk on aiva suurest laastust lõõdud, puuduvad need intiimsed pisijooned, mis alles loovad illusiooni. See on kavand, mitte lõpetatud teos, ja näib küsitav, kuiõrra see kannataks lavastuse tuleproovi. Lugedes ei saa jääda selle vastu täiesti külmaks, sest selles on teatavat jõudu, ja struktuuri kokkuhoidlik selgus ei ole kunstlik, kuid huvitavaid üksikmomente peaks olema hoopis rohkem.

Artur Adson on oma „Nelja kuningaga“ teinud julge katse kaasajast täiesti loobuda ja rekonstrueerida minevikku, mille detailide kohta meil on väga vähe aimu. Ta püüab väärikamas stiilis ellu kutsuda sama aega, mille populaarsemaid käsitlejaid meil on Bornhöhe. Ka tema taotleb heroilist tooni, kuid mitte küllaldase veendumusega. Draama asemel on ta seekord suutnud anda ainult rea ajaloolise värvinguga pilte. Tal puudub mitu põhimist mõjuva näidendi eeltingimust. Kõige pealt ei ole tema teosel kangelast. Neli kuningat on ainult skemaatilised kujud, isegi Lääne vanem muutub inimeseks ainult kord, oma fataalse eksimuse hetkel, kui ta tapab orja ja sööstab Padise kloostrit ründama. Muidu tundub teos elavate piltide seeria tekstina, mis ei suuda omil jalul püsti püsida. Lääne vanem mõjub asjaliku, kuiva diplomaadina, kes saab oma ülesandega väga hästi toime ja ainult otsustaval hetkel teeb hukatust-toova vea, milleks tema iseloomus ei tundugi olevat eeldusi. Aja ärevust ja suurust ei suudeta sugereerida. Asjalikkus ja kainus on ju head omadused, mille üle me eestlased mõnikord oleme uhked — mitte alati põhjusega —, kuid neist ei jätku sangarlikkuse kujutamiseks. Mõnel üksikul puhul näidendisse hiiliv lüürika ei ole samuti kuigi isikupärane ega naktav. Kogu asi tundub loodud kuiva, kuigi sümpaatse tehnikaga, mis suudab välja sulgeda kõik lameduse, kuid ei asenda mingil tingimusel inspiratsiooni. Arvestades Adsoni lüürika intiimset laadi ei näigi päris loomulikuna, et ta asus tema omast nii erinevat temperamenti nõudvale ülesandele.

Kuigi läinud aasta lavakirjanduslik toodang sisaldab veel terve rea teisi teoseid, ei tule neist ükski arvesse meie kirjanduse rikkatusena. Metua „Valge laev“ on võib-olla mõeldav maalavade jaoks. O. Lutsu meelepärase, kuigi kerge huumoriga kirjutatud ühevaatuslik karskusnäidend sisaldab hubaseid inimlikke detaile, kuid õpetab väga käegakatsutavat ja naiivset moraali — tõsi küll, väikese, kuid ilmse muigega. Jakob Liivi katse laulumängu taaselustada on hilineanud.

Näib tõesti tõsi olevat see, mida on juba korduvalt rõhutatud, et meie draamas nii selgesti märgatav suure jõu puudus tuleb positiivsema elutunde nõrkusest. Meie moralistid on negatiivsed. Nad raputavad meie rahva peale tuhka ja näivad väga sagedasti sellega rahulduvat. On näha vähe püüdu kas või omast fantaasiast luua ülespüüdvaid kujusid. Näib, et see on mõnigi kord poos, mis võimaldab markeerida üleolevust. Ja kui antaksegi midagi positiivset, siis on see kas sentimentaalne või ebareaalne. Mait Metsanurk, vist kõige selgem moralistitüüp kogu meie kirjanikkonnas, kes mõnikord suudab oma tõsisuses veenda, andub liiga kergesti inetuse kujutamisele lihtsalt paljastamisrõõmust, ilma et selle taga aimuks isegi autori endapoolseid ehitavaid tendentse. Jääb mulje, et setseerimine pakub talle naudingut, ja ühtlasi ka, et kõmulisusegi loorberid ei tundu talle vahel põlatavaina. Kas ahvat-

leb teda Raudsepa võime kujutada elu kogu selle sensuaalses tooruses? Igatahes astub ta laiale publikule suure sammu vastu, mis ei ole eriti kooskõlas tema hukkamõistva suhtumisega kaasaja lammedusse. See on võib-olla vaatlejate võitmiseks paratamatu kompromiss, kuid see pole loogiline. Liiatigi puudub Metsanurgal see õnnelik vormiandmisvõime, mis Raudsepa siiski ikka jälle tõstab kunsti tasemele.

Oma instinktiivse inimese teooria ebaudsusest hoolimata (oleme juba koolis kuulnud Rousseau'ist) jääb aasta näitekirjanduse keskseks kujuks Hugo Raudsepp oma elava, terase vaimu ja tugeva vitaalsuse tõttu, mis ei luba meie draamal täiesti langeda sellesse ebatemperamentsesse keskpärasusse, mille hädaoht just sellel alal on praegu kõige ilmsem.

Ants Oras.

Kirjanduslik ülevaade.

Antoine Prévost l'Exiles: Manon Lescaut. Romaan. Prantsuse keelest tõlkinud M. Sillaots. Kirjastus „Valik“ Tartus 1931. 191 lk. Hind 2 kr. 50 s.

Seni meil ilmunud prantsuse klassikaliste ja kaasaegsete ilukirjanduslike teoste kõrval esindab kõne alla tulev tõlge prantsuse kirjanduse kaugenat minevikku, sest abbe Prévost on sündinud 1697. a. ja surnud 1763. a.

Kirjandusloolised teosed, mis vaatlevad peamiselt ilukirjandusliku toodangu tippsaavutiste loojaid ja nende loomingut, mööduvad abbe Prévost' arvukast ilukirjanduslikust loomingust sageli täitsa vaikides ja kui nad temast kõnelevadki, siis on enne Prévost'd kindlasti jutt Lesage'ist ja Marivaux'ist kui prantsuse XVIII sajandi kirjanduse jumestajaist ja samuti ka Nivelle de la Chaussée „comédie larmoyante'ist“, kuna eriti viimane ja Prévost on kõige tugevamalt ammutanud inglise vaimust ja pealegi ühest ning samast allikast: „Spectator'ist“. Kuid vene kirjandusteadlane Zakulin on oma vene kirjanduse ajaloos hiilgavalt näidanud, et kirjandusloolisi vaatlusi võib rajada peamiselt ka just *dès minores* teostele kui ajavaimu kõige selgemalt väljendavaile. Sellistelt lähtekohtadelt vaadeldes Prévost'le kaasaegset ilukirjanduslikku loomingut tuleks aga neid vaatlusi just alata selle kirjaniku loominguga.

Abbe Prévost' isiklik elu oli seiklusküllane: noorelt asub ta kloostris, kust ta põgeneb ja kuhu tagasi tuleb, et sealt uuesti põgeneda ja lõpuks õnnetult hukkuda. See elu oli nagu loodud lähtekohaks, millele Prévost hiljemini rajaski oma „Mémoires et Aventures d'un homme de qualité qui s'est retiré du monde“, ilmunud 1728—31. a. Selle vaimuliku ning seikleja ilukirjanduslik looming oli laialivalgav ja keskendamatu nagu ta elugi. Ta arvukaid teoseid läbivad kõik kaasaegsed ideed ja nende kandev vaim on laenatud Inglismaalt. Kuid nagu oli see aeg, mil elas Prévost, mitte täidesaatev, teostav, vaid kahe erineva ellusuhtumise vahel seisev, mis oli seotud eelmisega küllalt tihedate niitidega ja jätkas seda veel mitmetigi, oli see aeg ühtlasi ka uude ajajärku sissejuhatajate, kuigi oli selles veel nagu aimdustes siplev. Eelmist lõpetav ja uut algatajate oli see ajastu.

Prévost' poolt teostatav inglise vaimu ülekannet prantsuse kirjandusse toimus kahel teel: kirjaniku algpäraste teoste kaudu, mis olid läbi

immutatud inglise vaimust, ja tema arvukate tõlgete varal, milleks oli rida inglise romaane, nagu Richardson'i „Pamela“ ja „Clarissa“. Tema tõlked, mille kaudu kanti üle peamiselt inglise sentimentalism prantsuse kirjandusse, moodustasid siiski mõjustuste vähema ning piiratuma allika, kuna suuremaks oli kindlasti ta algupärane toodang, hoolimata selle kunstilistest puudustest. Selles toodangus etendab ilukirjanduslikkude teoste kõrval tähtsamat osa Prévost' esseistlik ja vaimuteaduslik toodang. Nime-taksime siin üksnes veel Prévost' kaheksa-andelist „Le philosophe anglais ou Histoire de Cleveland, fils naturel de Cromwell“, ilmunud 1731—38. a., milles on romaneskne aine segatud väga paljude ja erinevate ollustega, nagu didaktiline, valgustav ja sentimentaalselt moraliseeriv, ilma et need põhi-ollused nimetatud teoses kunstilises mõttes orgaaniliseks tervikuks kokku sulaksid. Ent parema väljenduse leidis inglise vaim, mis tol ajal vallutas kogu Euroopa, Prévost' poolt kaheksa aasta kestel väljaantavas ajakirjas „Le Pour et le Contre“ (Poolt ja vastu), millele on olnud ilmseks eeskujuks inglise „Spectator“. Oma esseedes haaras Prévost lugejat sama pinevu-sega, nagu näeme seda tema ilukirjanduslikuski toodangus. Tehes laene inglise sentimentalistidelt, Richardson'ilt ja Pope'ilt, ei unusta aga Prévost selle kõrval prantsuse eelmise, XVII sajandi kirjanduslikke traditsioone, vaid me näeme neid jätkuvat kõigis tema romaanides, kuid kuidagi segi-paisatult selle uuega, mis oli veel tulemas rokokoo ja romantismina. Segi-paiskamine ongi Prévost' toodangu iseloomulisemaid jooni.

Tänapäevale ei ütle Prévost' looming enam palju ja meie võime sel-lega tutvumisel väga hästi piirduda eespool juba nimetatud „Mémoires et Aventures d'un homme de qualité qui s'est retiré du monde'i“ viimse ande-moodustava romaaniga, mis kandis pealkirja „Aventures du Chevalier des Grioux et de Manon Lescaut“, ilmunud 1731. a., mis eestikeelses tõlkes on saanud lühendatud nime „Manon Lescaut“, kuna teose esialgne pikk nimetus oleks siin märksa vastavam olnud teose sünniaja allakriipsutamiseks ja iseloomustamiseks, mispärast on täitsa asjatu ei tea kelle poolt teos-tatud nimelühendus. Kunstiliselt on see õnnestunud teos Prévost' loomin-gus, kuid ka selles leiduvad need põhiomadused ja iseloomulised jooned, mis väljaarendatult suuremas ulatuses muudavad Prévost' toodangu täna-päevale võrdlemisi vastuvõetamatuks, sest et me sedalaadsete teoste vastu huvi tundes haarame parima ja klassikalisema, ikka ja alati oma kunsti-väärtustes kindlana püsiva teose — Casanova memuaaride järele.

„Manon Lescaut“ — olgu siin tarvitatud vaid lüheduse paremuse tõttu selle romaani moonutatud nime — on kirjutatud ajastul, mil romaa-nilt nõuti üksiksündmuste ülirohkest ja nende üksteisele enam kui kiirus-likku järgnemist, kusjuures tegelaskonnaks ja miljööks olid rüütlid ja feo-daalne aristokraatia või vähemalt üljõukas kodanlus, kes oli rahanduslikus läbikäimises aadliga. Kahevõitlused, kallaletungimised tänavail, seiklused naiste ja kaardimänguga, armukeste üksteiselt ülelöömine ja ülepakkumine, vangistused, ümberriietused, põgenemised, mille võimaldas ikka kas sõp-rade poolt kordasaadetud vägivaldne vabastamine või äraost, — see kõik moodustas pseudo-idealstliku romaani olulisemad osad, nagu pakkus seda prantsuse kirjanduses Scudéry ja La Calprenède, kellelt need jooned on otsesa pärimina üle antud Prévost' käesolevassegi romaanis, milles ei puudu arusaadavalt ka ideaalsed eeskjuu-inimesed, kelle õpetlikud sõnad kannavad didaktilisi ja moraliseerivaid ülesandeid. Need inimesed on sageli ühtlasi autori teislasiks, kes väljendavad tema mõtteid. Õpetlikkus läbisegi paisa-tud lovevusega, moraal heitlemas frivoolsusega, — nii heitlevad neis ro-maanis möödunud ja kättejõudev, XVII ja XVIII sajand, valgustusajastu ja rokokoo.

Vaadelge tolle aja iseloomulisemat noormeest rüütel de Grioux'd, kes minavormis jutustab oma memuaare „Manon Lescaut's“. Sama iseloomu-likud, kui on see kuju oma ajastu kõrgemale seltskonnale, on selles romaa-nis tarvitamist leidnud minavormi ja memuaarliku kirjelduse kasustamine.

tolle aja ilukirjanduslikule kujutlusele. Minavorm oli tol ajal võrdlemisi uudse ja värske kirjandusliku võttena alles oma mõjuvuse ja usutavuse tipul. Rüütel de Grioux (noorim), on varustatud kõigi kaunite ja õilsate omadustega, eeskujulise õppijana valmistub ta vaimulikule seisusele, milles ootab teda suur ja kuulsusrikas tulevik, millest kõigest aga kriipsu läbi tõmbab armastus Manon Lescaut' vastu. Seegi ilusaim neiu on loomult nii õilis, kuid saab sealjuures mitte üksi hakkama igalgaadse truudusemurdmisega, vaid on samal ajal oma nii palavalt armastatud õilsale rüütile igasuguste kelmuste (meie praeguste mõistete järgi muidugi) inspireerijaks: Manon juhib õieti de Grioux' valekaardimängimisele, rikkalt armujanuliselt vanamehelt ja hiljemini selle pojalt varanduste ülelõomisele ja kupeldamisele. Neid lugusid lugedes näeme, missuguse endastmõistetavusega võtab ja annab autor samalgi kujul oma lugejale edasi Manoni täiesti süütu ja näiliselt igasugusest moraaltundest täitsa lageda ja vaba inimolevuse. Pisut vähemal määral näeme sedasama ka rüütel de Grioux' (noorima) juures, kuigi selle teguviiside seletuseks ja vabanduseks on autoril kõikeõigustav armastus, mille suurus ja õilsus peab katma kõik, ja selle üleva ning kõike ületava armastuse nimel nõuab ja saabki de Grioux kõigile oma tegudele täielise õigustuse.

Selles teoses on ilmne autori tahe anda lugejale huvitav ning pinev lugemine ja kindlasti oligi „Manon Lescaut“ seda kaasaegseile, aga nagu on muutunud selle teose ilmumisajast möödunud aastail meie moraalmõisted, on muutunud ka meie arusaamine romaanide sündmustiku põnevusest. Tänapäeval ei tundu selline üksiksündmuste üksteisele kuhjumine ja nende kaleidoskoopiline vaheldumine oleviku põnevuse ja pinevuse mõistetele kaugeltki mitte vastavana ega rahulda see vist sugugi sellist lugejat, kes otsib ilukirjanduslikust teosest vaid põnevusejanu kustutatavat ajaviidet. Kuigi oleviku tempo on muutunud märksa kiiremaks, nõuab põnevust otsiv lugeja neilt kirjudelt sündmustelt rohkem üksikasju ega lepi enam nii üldjoontes antud sündmuste kujutusega, sest et meie nõuame peatumist detailidel, mis kontsentriselt kokku jookseksid juhtiva suursündmuse juurde, mis on valitsevaks kõigi teiste kõrvalsündmuste suhtes. „Manon Lescaut's“ aga näeme läbisegi suurematest ja väiksematest sündmustest koostatud roosikrantsi, mille üksikute helmeste järjestikus otsib lugeja asjata mingit kava-kindlust.

Tänapäeva lugejal tuleb kõnealuses teoses võtta heatahtlikult ka kaastundlikkuse küllus, mis peale peategelaste ühtluse on teoses ainsaks ühendavaks ksteks.

„Manon Lescaut“ eestikeelset tõlget pole saanud võrrelda algupärandiga, kuid üldiselt tundub tõlge sobivana.

Bernhard Linde.

Mihkel Veske: Laulud. Korraldanud ja redigeerinud M. Jürna ja E. Nurm. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu, 1931. 204 lk. Hind 3 krooni.

Eesti Kirjanduse Selts tunneb õigustatud huvi eeskätt vanemate laulikute vastu, sest vanade kannelde uus häälestus nõuab süstemaatilist sooritamist ja selle ülesande täitjaks on enim kutsutud mainitud kultuurikandeline asutis.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastusel on ilmunud täies trükis esimene eesti kunstlaulik, idülliline ja pateetiline K. J. Peterson, ärkamispäevade tulitüht L. Koidula on saanud uue sõnasära, vana Viru laulik esineb uues luulekuues jne.

Nüüd on uustrukiline järjekord jõudnud M. Veskeni (1843—1890). Selle esimese eesti kännust keeletarga laululooming oli senini paisatuse tõttu raskesti kättesaadav. Kogujate-korraldajate ning redigeerijate teo-usinus on püüdnud koondada kõnesoleva lauludekogu sisupiiridesse „või-

malikult kõik M. Veskest säilinud luuletised" (lk. 12). Trükitud allikate uuestiavaldamise kõrval on avaldatud palju käsikirjalist ainetikku esmakordselt (isegi 4 kahtlemisi Veskele kuuluvat lisalaulu), nõnda et teos nõudleb autori täieliku toodangu esitise nime.

M. Veske laulud vaadeldavas väljaandes on liigitatud peamiselt teemaatiliste tunnuste põhjal 7 rühma: I Vaba isamaa, II Armastus, III Öitsil ja karjas, IV Looduse ilu, V Mure ja lein, VI Mitmesuguseid laule, VII Viisandeid ja katkendeid. Raamatu lõpul tuuakse märkmeid ja teiseindeid versioonide kohta ja autorile küsitavalt omistatud „Lisa" ptiitrukis.

Vaadeldes vana lauliku laule sisuelamuse seisukohast, peab kinnitama kõige pealt väliskirjandusliku harituse, võõrlektüüri mõju-ulatuse Veske loominguusse. Korraldajate hoolsus lubab siinkohal täiendavalt tähendada, et M. Veskegi näiliselt nii kodukuruline lüürika ei ole kaugeltki vaba saksa, vene, soome, ungari, rootsi ja muist teemaalisest välismõjustisest. Võib-olla tuleviku tekstikriitika pühib veel mõnegi omaseks peetud palakese meie isegi ahtalt luulelauakeselt välisvarade vastavatesse panipaikadesse. Täni-nigi on kustutatud Veske laulude algupärandite loendist rida laule. Mainime mõnd viiside vahetalitusel üldiselt tuttavaks saanud laulu esimesest rühmast („Vaba isamaa"). Nii on eeskujuline sõnastatud „Eesti laul" (soomestatud E. v. Qvanten'i laulu järgi), „Ilus oled isamaa!" (B. Sigismund'i ainetel), „Kodumaa" („Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt") jne.

Mihkel Veske kodumaa-lüürika erineb varasemaist vastavaist luulehelkidest konkreetsimate kujutelmade tarvituselevõtte poolest. Need luulekujutelmad on tavaliselt nägemismeelelised, nagu „Ikka enam n ä h a 1) /Taevas sinine, /Pilved läevad pakku / üle ladvade". Samas laulus „Hom-mik ja priius" (lk. 29) on taimestikki nägemisfunktsionaalselt personifitseeritud: „Kuused, kased v a a t v a d /Priist' taeva pool" või „Elurõõmu n ä i t a b / Üles iga koht". Mõnikord tuleb seda nägemisaistilist motiivi ka allegooriliselt tõlgendada, näit. „Ei nüüd enam rätsak raske /Metsa puid või painuta. /V a a t a eesti kallist kaske, /Nooris lehtis kõigub ta!" (lk. 28).

„Vaba isamaa" (I rühma) lauludest võiksid kunstiväärtuste varas-tusse vastuvõetavamad olla „Paistus Peipsi piirelt" (muide: osutab tea-tavat intuiitiivset sidet autori kaasaegse lauliku Ado Reinwald'i paatosliku „Päikesega"), „Kevade võit" ja „Igatsus kodu poole". Eriti soojalt ning sujuvalt mõjub lihtne neljakordne nelirida „Igatsus kodu poole" (lk. 30).

II rühmaks on a r m a s t u s. Kvantitatiivselt domineerib see rühm M. Veske laulustikus, kuid seepärast pole autor esmajoones veel armastuselaulik. Veske — nagu tavalisest teistegi järelromantikute — armastuse-laulud on tundeliselt tagasihoidlikud. Täielikuma diskreetsuse saavuta-miseks asetatakse armastusepartnerid harilikult teatavasse kaugusse —

„Kaugela on minu kaasa,
Vete taga armuke" —

ning angažeeritakse terve rida delegaate ning vahetalitajaid, kes toovad teateid ning kannavad tervitusi.

„Oh tõtta, hella tuuleke,
Vii palju tervist Hansule,
Hansule!" (lk. 38).

Säärane asjaosaliste distants toob tihti kauguse ning kaotuse nuk-raid noote („Mu neiu oli läinud / Ju teise kaendlasse") Veske müüdi nii rõõmsakõlalises kanneldusse.

Kui võrra ligem oli armuosaliste asetus Alo-laulikul — K. J. Peter-sonil, kõnelemata hilisemaist armulaulikuist Underist, Visnapuust j. m.!

1) Harvendused on minu. A. V.

Osalt armumotiividega ja muude sugemetega seostatud III osa („Öitsil ja karjas“) öitsielamused ei saa haaravaks. Kõigest neist mõjulepääsu otsivaist lapsikuist laulukesist, öitsipoiis ilutsusist, karjapoiis trallitusist saab kaasakutsuvaks vaid „Ma olen karjapoisike“. See refrääniga viide stroofi lõigatud lauluke kirjeldab meeleolukalt karjapõlve ilu, laululusti, vahekorda loodusejõududega jne. Muud tihti korduvate motiividega sellelaadilised primitiivid peavad kunstilises astmes mõnevõrra maha jääma K. J. Petersoni (vabandatagu: juba kolmas kord see nimi!) poeetilisemaist pastoraalset. Ei tundu, et autori 8-aastane karjasepõlv öitsi- ja karjase-elu kajastavat luuleliiki eriti oleks edustanud.

M. Veske looduselaulud (IV rühm) ja mure- ning leinalaulud (V rühm) on autori elutunnetuse heaks avastusmaterjaliks. Kui öö-päeva ajavoolus autori kujutelmade ring liigub nähtavasti enam-vähem pidevalt (iga veerand ööst-päevast on vähemalt märgendatav), siis aastaagadest on eelistatud kevad ja suvi. Sügisemotiiv (kõrvalmotiivina) esineb IV rühmas üks kord, seegi tõlkes (laulus „Linnukene“, lk. 112), kuna V osa („Mure ja lein“) sisaldab juba iseseisvamat sügisemõttelist motiivi („Sügiseseid mõtted“), olgugi et optimistlik kevademeeleolu kipub siingi lohutama:

„Vaata ometi ja märka:
Oras uinub lume all —
Eks ta ikka jälle tärka
Kevadel, sel tuleval“ (lk. 144).

Samast osast (V) leiame vahest veel mõne üksiku iseseisva temaatilise kõrvalühiku sügise ja talvegi näol (näit. „Võõral maal“), kuid juhtivaks jääb lauliku tunnustus kevadele:

„Kevade, su imeilu
A'ab mind hõiskama“ (lk. 100).

Juba neistki aastaajalisist luuleühikuist ning nende kunstikavatsuslikust käsitlusest nähtub, kuivõrt vähem omased on autorile pessimistlikud meeleolud. Veske sisemine struktuur on rõõmsameelselt helgistatud, tema muretunne ei ole subjektiivse sisesurutise tulemus, vaid enamasti mõnesuguse välissündmuse refleksioon. Nimetatud mure- ja leinalaulude eleegilisedki toonid kajavad seepärast kaugelt, võõralt, ebaemfaatiliselt. Eriti mõjutuks jääb nekruti lahkumisleinaline nukrutsemine oma armsamatega hüvastijätel ning noorpõlve mälestustega pühitsetud kodupaikade hülgamisel. Olgu fähendatud, et M. Veske tuntud pieteetlik keiserusk-isamaa-motiiv saab siin juba alguse.

Kuuendasse rühma koondatud laulude esirivis asetsevad mõned pühendid (tähtpäevalised j. m.), nagu „Dr. Kreutzwald'i 70. sünnipäevaks, 14. detsembril 1873“, „C. R. Jakobsoni haud“ jne. Läänud sajandi laulik ei ole lauluisa-pühendi rasket sõnasse sulgemist muidugi mitte nõnda stiilselt toimetanud, kui seda meie sajandi sõnameister G. Suits oma „Laia kaabu, must kübara“ pühendis „lauluisa Kreutzwaldi varjule“ on sooritanud. Seesinane rühm sisaldab veel mitmesuguseid sõjalaule (tõlkes ja algupärandeid), truualamilikke tunnustussõnu. Neeva-kalda võimukandjatele ja muudki väikesi laululugusid, mille differentia specifica on ebamäärane.

Visandite ja katkendite viimsesse salve on paigutatud mõned fragmendid, torsod, viimistlemata jäänud käsikirjalised katkendid. Selle tarviliku täienduslii lõppulükkimisel loomulikult ei ole omistatud tähtsust temaatilisele liigikuluvalusele.

Mis puutub lõpuks lisandisse, siis oleks see võidud Veske toodangupiiridest välja jätta, sest tõenäolisemalt kuuluvad need küsitava autorsusega vemmafvärsistised mõnele küla-sõnasepale kui vanale värsimeistrile.

Käesolevas lühikeses ülevaates ei saa pakkuda ligemat pilti M. Veske luuletektoonilisist võttest, tema motiivide kompositsioonilisist käikudest: võime ainult vihjamisi märkida, et stroofitüübistikus on ülekaalus tavaline nelirida. Kuid ka 6—12-realisi salme esineb ning isegi stroofituid, temaatilistesse gruppidesse lülitatud laule.

Riimitehniliselt ei suuda M. Veske muidugi võistelda oleviku uudisriimi-meistritega, ometi leidub temalgi huvitavaid kõlapaare ja riskõlasid värsside lõpul. Eel hinnatavaks peetud „Kevade võit“ illustreerigu ühestroofi kaudu õnnestunud ristriimi:

„Haljaks ju lähevad pihlaka urvad,
Haljaks ju paju ja leppade puu,
Rõõmsaks ju lähvadi kuusikud kurvad,
Lahkeste laulab ju lindude suu“ (lk. 26).

Nagu vanemad laulikud harilikult ikka, ohverdab Veskegi riimile keelevormiõigusi, kuid oma aja kohaselt mitte liiga ohtrasti. Palju enam on autor vägistanud sõnavorme värsimõõdu nõudel. Näiteks: „Otsim' üles noored neid / Kõlgusast ja aida pealt, / Annam' suud neil', a'ame juttu, / Lä'eme sala valgel sealt“ (lk. 159).

Ning päris keelevägistuse groteskina mõjub fragment „Siin me istum' õitsvas metsas“ (lk. 177). Silmatorkavalt palju armastab autor mitmuse esimese pöörde apokoopt: istum', kiidam', laulam', taham' jne.

Ei ole teinud küll täielikku statistikat Veske värsimõõdust, kuid muljepäraselt võib märkida trohheuse ülekaalu. Teisel kohal näib asetsevat jamb (resp. trohheus anakruusiga) ja daktüli (4. värsijalg — trohheus) esinemist kinnitab juba eelesitatud stroof „Kevade võidust“.

Ennemalt on omistatud M. Veskele võrdlemisi tähtis koht meie rahvalaulu stiilelementide kasustajana kunstluules. Riivame seda küsimust siin vähe ligemalt.

Temaatilisel (motiivistikult) ei tungi rahvalaulu ainevara Veske loomingu kvantitatiivselt ega kvalitatiivselt kuidagi esirinda. Lauliku kaunis rohkes lauluvaras leidub vaid viis laulu eesti rahvalaulu ainestikust (ühes arvatud Kalevipoja 4. loo motiivistikuline „Saaretütre laul“): Väga kaudseid sisundilisi mõjustusi võib märgata 4—5 laulus, nagu: „Lõoke“ (lk. 107), kus üttamine „Liiri-lõõri lõokene“ on rahvaluuleline linnuhääliitsuslik motiiv. Samuti apostrofeeritakse pääsukest laulus „Pääsuke“ (lk. 111) — „Piiri-pääri pääsukene“ ning laulus „Mõrjsa lein emajärele“ (lk. 129) leidub rahvalaululine värss „Oh mu hella eidekene“ jne. Kui lisame veel paar laulu, mil eesti rahvalaulu tektoonilist üldilmet teataval määral võib märgata, ning kui arvestame täielikkuse tõttu veel 2—3 soome rahvalaululist tõlget, siiski ei saa suurt rahvaluulelist mõjukooli M. Veske puhul kinnitada.

Aga ometi just see laulik seisis meie rahvalaulu kultuurkonnale ligemal, kui ükski teine möödunud sajandi laulik. Veske rahvalaululised mõjupiirkonnad vääriskid teaduslikku fikseerimist. Võime aga juba täna tähendada, et need mõjud on enam tektoonilist kui temaatilist laadi. Luulelist sõnaväljendust, värsilist lausekujundust, parallelistlikku teemaarendamist ja eriti eesti rahvaluulele omast eufoonilist häälestust — allite-ratsioonit ja assonantsi on Mihkel Veske meie rahvalaulikuultinnuga õppinud. Iga juhuliseltki lahtilöödud laul kinnitab osaliselt seda; näit.:

„Minu isa aias kasvis
Kõrge kahar kasepuu.
Tema laia ladva varjul
Sonis õnnist und mu suu“ („Kodu-kask“; lk. 124).

Muidugi ei ole Veske suutnud õpitud täiel määral õnnelikult rakendada, mõju ei kontsentreeru juhtivaks ning valitsevaks luuletuumaks, vana vilja uus jahvatamine teeb Veskele raskusi.

Lõpuks lubatagu väike vihje redigeerimise kohta. Teadusliku tekstikriitilise väljaande astet kõnesolev kogu loomulikult ei nõudlegi. Mõistagi on väljaande tehnilisis mooduseis mitugi võimalikku vaheastet, kuid meie kokkuvõtte-ajajärgul sobiks meile allkirjutanu arvates ainult kaks erimoodust: 1) täielik teaduslik tekstikriitiline (vastava kriitilise märkmikuga — aparaadiga varustatud) väljaanne ja 2) ebateaduslik rahvapärane, kõigiti võimaluste kohaselt olevikule ligendatud uustrükk. Kõnesoleva lauludekoguga on tahetud tabada kompromissteed. „Muudetud ning ühtlustatud on ainult autori kõikevat ortograafiat praeguste normide kohaselt“... jne. loeme tekstiredigeerija saatesõnu. Kahjuks ei ole redigeerijale siiski silma hakanud kõik kõikuva ortograafia (mõtlen muidugi siinkohal „häälikulist ortograafiat“) elemendid. Osundame ainult mõningad sellelaadilised juhud. Nii esineb rööbiti laene ja laine, näit.: laenil (lk. 29), laened (lk. 87), laene (lk. 155) ja lainetele (lk. 30), lainetele, lainetel, lainete jne. (lk. 134); samuti naene, naese jne. (lk. 135) ja naine (lk. 142). Lk. 153 esinev keelend „ääreel“ jääb kirjaviisis küsitavaks.

Juba need väikesed järjekindluselused redaktsioonis kõigutavad usku osalise redigeerimise õnnestuvate võimaluste vastu, olgugi et häälikulistele, ortograafilistele kõikumiste normaliseerimist ka teaduslikus väljaandes tunnustab saksa tekstikriitika ja väljaande-tehnika autoriteet G. Witkowski.

Kõiki Mihkel Veske laulude uustrüki väärtusi ja puudusi resümeerides jõuame vägagi positiivse punktini. Tõsi küll, eelse lauliku silmahakkavamate luulesaavutiste kvalitatiivne kogusumma ei ole kuigi suur, ent hindamist vääriavad needki vähesed väärtuslikud iluhelinad, mis rõõmsas toonis on antud aegade kuulatada. Mõned tema lihtsamad laulukesed on sisuelamusel nii ehtsad, siirad, et haaravad veel kindlasti kaasa oleviku maitsega hellitatud lugeja. M. Veske laulude regivärsi kõlaprintsiibiline teadlik instrumentatsioon on viljanud meie värsikultuuri. Tänapäevalik väljaanne annab täieliku tunnistuse omade aegade seatud sõnasulase õilsast optimismist, kelle „suu laulis“ iluhääli ka siis, kui „süda muretses, silmad vetta veeretasis“.

A. Vaigla.

Mait Metsanurk: Mässuvaim ehk Agulirahvas läheb ajalukku. Mäng kolmes vaatuses. Tavet Mutsu Teaterkirjastus Tallinnas 1931. 101 lk. Hind 2 kr. 30 s.

Eesti Kirjanduse Seltsi selleaastasel ülevaadete-arvustiste ettekande koosolekul on Hugo Raudsepp tõstnud esile Metsanurga viimase novellikogu pealkirja — „Elu murrab sisse“ — ja tarvitanud seda tunnussõnana kogu meie viimaseaegse kirjandusliku suuna kohta. „Elu murrab sisse“ eesti kirjandusse. Sel läbi- või sissemurdmisel ei suuda lipu ja deviisi kandja, Metsanurk, siiski teotseda kõige esimeste seas; nagu Raudsepp ütleb (vt. „Meie lühijutustis 1931“, „E. Kirjanduse“ 2. numbris, lk. 66): Metsanurk olevat küll üks neist vähestest vanema põlve kirjanikest, kes pole mitte ajast maha jäänud, „kes elab püsivalt oma kaasajas, valgustab, hindab ja juhib seda oma teostes“; siiski alles „kirjaniku absoluutselt häälestatud vaimuilma on elu sisse murdmas üldise relatiivsusetunde näol“! „Metsanurk on lähenemas“¹⁾ uuele tõelikkusele ja uuele humaansusele.“

Kui silmitseda Metsanurga elule-lähenemise viimast ja ilmsemat saavutist, naljamängutaolist näidendit või täpsalt: „mängu“ „Alevirahvas lä-

¹⁾ Sõrendus arvustajalt.

heb ajalukku“, siis selgub küllaldase paratamatusega; et elulähedase kirjanduse asja see teos edasi ei vii. Siin on alles mingi absoluutne pedagogism sõdimas nihästi tõelikkuse kui humaansuse vastu. Elu kui sellise, inimeste ja miljöö kujutamise seisukohalt: „Vaeste-Patuste alev“ on, võrreldes Metsanurga agulinäidendiga, ehtis ja geniaalne teos viimase silbini. See mulje tuleneb kõige pealt asjaolust, et Jakobsoni raamatus on näha tööpoolest agulirahvast, inimesi, ja et sellevastu Metsanurga tegelased on hoopis erilist tõugu: valimik Gori karikatuure ja igavamaidki sulejoonistisi, kes meeleheitlikult lavastavad agullikkust, kes seejuures on teadlikud enda kodutusest agulis, kes hingest püüavad, mõned tagasi, teised edasi kesklinna — pressiballile — Hollywoo-di!

Metsanurga agulitegelased ei tunne end kodus oma miljöö; mujal läheks nendega kahtlemata veel halvemini. Ja lõppeks, häbematum lugeja: lubab endale küsimuse: on siis õieti kuski kodus see autor kõigi oma vahelduvate tegelaskondadega? Tuleb meelde, et juba „Vaheasaare Villemis“, mis on muidu üsna reaalsuselähedane talupojaromaan, produtseeris Metsanurk masendust liiga pealetikkvalt, tegelasi utreerivalt. Hilisemas näivad ebarealistliku valgustamise ja meelevaldse rõhutamise kombel aina kasvavat — kui välja arvata vahest „Epp“; eriti näidendis ei püüa autor mõjule mitte niivõrt realistlikkude kui ekspressiivsete võtetega. Kiiret ja kindlat õpetust, nagu see näib Metsanurgale esmajoones tähtsana, ei anna ju mingi reaalsus — küll aga võib valgustuslik olla hea tahe raamatus, kui seal ei puudu ka vaimu.

Kahju — ent „Agulirahvas läheb ajalukku“ pole vaba mitte ükski tunnetusest, mis oleks objektile küllalt lähedane selleks, et näha millimeetri osa sügavamale pealispinnast; ta on vaba ka Metsanurga pärisvõimetest: mainitud siiski-mehelikust ekspressiivsusest, meelevaldsest kunstivõttest. Ega ometi pretendeeri seda olema monotoonsuseni sihilikud sopatsemised tegelaste jutus? Rikku ja pahet võib näidendis tajuda tõesti ennemini kuivast ja piiripidavast üldrõvetsemisest — mis kipub viirastama otse terve „lavastuse“ sihina — kui mõnest tegelaskujust üksikult.

„Mässuvaimu“ ehk „Agulirahva“ kõrval Raudsepa läbi ja läbi tehtud ning tehtud näidendilooming võib tunduda kui lopsakus ja naiivsus ise; peale selle, juhtub võib-olla üldse jääma mulje, et „Mikumärdi“ ning „Põrunud aru õnnistuse“ laadil ja eeskätt menul on oma osa „Agulirahva“ sünnis. Detailsemaltki: nagu Raudsepp kirjutab ühe jandi maalt, teise linnast, nii ka Metsanurk ei jää rahule ainult aguli paljastamisega, vaid täpsalt sama tõve, kõige põhjalikuma korruptsiooni, ta avastab ka südalinna seltskonnas: see sünnib neljavaatuselises näidendis „Haljal oksal“ (1. vaatus „Loomingus“ nr. 1, 1932). Tarvitaja-teatriskäija (arvestatagu ainult neid, kuna sedalaadi näitekirjandust lugeja on iseloomustavalt tänamatu ettevõtte) kuulukse suhtuvat „Agulirahvast“ -variatsioonisse märksa jahedamalt kui põhimotiivi — „eluläheduse“ leiutaja enda vastavasse näidendisse. Seda põhjustab juba vaimukuse suur kõhnenemine Metsanurga dialooges. — Kuidas hakkavad võistlema omavahel varieerija kaks erivariatsiooni, on raske ette näha; ent arvatavasti läheks Metsanurgale raskeks „Agulirahvast“ jõuetumat kirjutada. Kuigi kuulukse minevat Raudsepa jäälil Soome ka „Agulirahvas“ (eks kõik umbes — vabandatagu võrdlust — samade turuomaduste tõttu, mis on „viron valkea!“; vastasel korral — seal siis on Shaw' vitalism ja vitalism samuti uudiseks 30 aastat pärast oma õitsengut, nagu see juhtus meil?!), ent muidu on Metsanurga didaktikaga, nagu ta esineb käesolevas raamatus, selle kandejõuga lugu kaheldav nii rahvusvaheliselt kui ka tagasihoidlikult kodumaiselt seisukohalt.

Muidugi, päris-didaktika või kihutustöö võib olla modernsem ja tarvilikum kui Raudsepa lahtise vitalismi didaktika; aga kui maha arvata

Metsanurga töölissportlase Sirgo kaks deklaratsiooni, et „seltskond“ on mulle ülearune kamp, parasitlik kamp“, ja et ta ei tunnusta mässu, vaid ainult revolutsiooni, siis ei jää „Agulirahvas“ märkida muud õpetust. Tõsi küll, Sirgo veel määrab lähemalt ära enda ja seega ka autori poliitilise kuuluvuse: „Oleme kommunistidele õelamad vaenlased kui kodanlased.“ Selletolisi aksioome ja juhatusi kuulleb igal pahempoolsel kõnekoosolekul võrratult enam, kui saab neid Metsanurgalt. Üldse — ning à propos: miks häbeneda mõistust ja mõtlemaõpetamist, kas või valmismõeldud maailmavaateid meiegi kirjanduses?! Voltaire, Goethe, Shaw — on olnud didaktikud! Vastus: ja, aga — kui Londoni tuntud seltskondlase, tolle noorutseva iiri vanahärra ja literaadi, skeptilise optimisti asemel, või halamatamatult selge elegantsiga uut, revolutsioonilist humaansust propageeriva „Fernei filosoofi“ asemel kohtleb teid keegi umbes vene 1905. aasta meetodil? Olete asetatud revolvi ette, ja kui teie võimalikult kiiresti ei tunnistate, et näete tõepoolest elu põhjalikku vastikust, et olete sellesama elu lähedane, sotsialist, ja vooreslik ning edasipüüdlik — siis enam kui riskeerite kuulda: Sure (nooreestlane)!

Kui lõppeks tõsiselt asuda siin arvustada oleva näidendi kallale, et korjata temast midagi autori aktivasse, siis töötab see töö minna küllalt kiiresti. „Agulirahvas läheb ajalukku“ on vabandav, kaitstud kõlblus-tsensuuri eest, ja muidugi populaarne — sest ta „piisutab pahet“. Hea küll, see siht võib meil veel praegugi vabandada mõne raamatu sündi, ilma et neis suudetaks anda raasugi elu tõelisi jõudest. Ent käesoleval juhul on piisutatavad — rikutud agulitüübid — sedavõrt hõredad, süütuseni jõuetud, et karistusetendus ei sünni mitte päris imponeerivalt. Edasi: see paljastamis- ja piisutamismeetod ei puuduta kujuteldavat pahelist indiviidi publikus, kui ta ei näe naerdavat otse endale vastavat raamatulist inimvarianti. Nii vähe on neis Metsanurga näidendilisis kujudes mitteprofessionaalset inimest või ka ainult ajajärgu-inimest. Siiski, nende ehitatud — mitte loodud tegelaste seas on mõnel isikulisi jooni ja psüühi (näiteks pankrotimees-filosoof Kõrvits, või kiratsev-äritsev riigiametnik Marta, 35 aastat: „ssuurepärane“), mis aitab „mängu“ paremini näidelda. Peaaegu loomulik on kooliplita rikkumuskuristikku äärel, Leida, — selja taga kaitseinglisk töölissportlane Sirgo. Isegi too oma resonööriosas on küllalt konkreetne mees — ses suhtes ületab „Põrunud aru õnnistuse“ noorkommunist-homunkuluse. Muide on Metsanurga noorte idealistide paar oma rollilt näidendis täiesti kongruentne Raudsepa leiutatuga: meie õpetlik (või elulähedane?) komöödia on sunnitud end kordama.

Näidendi ehituses puudub peategelane; näidendiline konflikt, vastuolu puudub. Teatav huvitõus tekib vastu kolmanda vaatuse algust, aga seal see ka vaibub: liiga vara loeb töölissportlane pressiballile-ehitajaile ette teate ballileviija, avantüristi Kihu põgenemisest välismaale. Lõpp kaob mingisse lüürilis-iroonilisse pianosse — piigade halinasse ja tantsumuusikasse, millest läbi kostab ikka sama töölissportlase prohvetlik marcato: „On ka aeg sel jõuetul, nautiljal maailmal kärvata...“ Nagu siin, jutleb mujalgi see seltskond küllalt literaarseis termineis; vist ei saa rahvapärastusteks pidada vorme nagu: „komunist“, „naeretakse“, „vuhima“.

Lühidalt: „mäng“, millest raske leida nalja, veel vähem tõtt (ja kirjanduslikust maitsest siin pole kohane rääkidagi). On mingisugune negatiivse meetodiga pedagogism, libastumas kallakut, mida asjata nimetada eluläheduseks, kallakut agulisse. Kas aga Metsanurga kirjanikukarakterit üldse saab painutada elu vahenditumale, ideede läbi murdumata tunnetamisele, see jääb küsitavas nagu ennegi.

H. Paukson.

Oskar Lutsu mälestised.

Talvised teed. Noor-Eesti kirjastus Tartus 1931. 203 lk. Hind broš. 3 kr. 50 s.; paberköites 4 kr. 25 s.; iluköites 5 kr.

Läbi tuule ja vee. Noor-Eesti kirjastus Tartus 1931. 195 lk. Hind broš. 3 kr. 25 s.; paberköites 4 kr.; iluköites 4 kr. 75 s.

Oskar Lutsu kiirelt ilmuvad mälestised on tähelepannevõimelised meie viimaseaegse memuaarkirjanduse hulgas, mitte niivõrt oma aine aktuaalsuse ega sündmustiku tähtsusega, kui siira hingestatud esitamisviisiga. Need on väikesed, üldsusele tähtsusetud pisisündmused, millest pajatab autor. Küsitavaks jääb seegi, kui palju faktilist eluloolist materjali saavad sellest ammutada Lutsu tulevased biograafid. Autori enda kinnitused mälestiste tõepärasusest on sageli vasturääkivad. „Kirjutades oma lihtsat elulugu, niikuinii jääb sellest palju välja. — Palju on ununenud, mõnestki asjast ei tihka kõnelda. Ent üks on kindel: üldjoontes ma püüan olla õiglane, seevõrd kui mind aitab mu mälu ja sisetunne. Kiita ma ennast ei taha, kuid laita ka mitte“ („Talvised teed“ lk. 60—61). Teisal seletab ta jälle: „Muidugi ma ei või vastutada iga sõna eest, mis siia on kirja pandud, kuid aeg ja olustik peaks olema enam-vähem täpne. Kui siiski olen veidi muutnud mõne inimese ja koha nime, siis laskem see olla nagu on; ma juba kord algasin nii — kuidas ma neid veel kord peaksin muutma. Pealegi elab veel palju inimesi, kellest on jutt — võib olla, nad ei tahagi, et neid nimetaksin õige nimega...“ („Läbi tuule ja vee“ lk. 98). Kolmandas kohas jälle seletab ta trotslikult: „Ega mind niikuinii keegi ei usu, sest viimasel ajal ma ju aina valetamisest elangi. Mis mul sellest, eks laskem jutulõngal minna edasi... kui see lõng vähemalt saab tõenäoliku; ega pole nii tähtis, kas see jutustis sõna-sõnalt ongi tähtsustatud“ („Talvised teed“ lk. 21).

Selliseid vaheseletusi, õiendusi ja vabandusi leidub mälestiste jutustises rohkesti ja jääb tuleviku seletada, kui selleks on vajadust, mis nendes sõna-sõnalt vastab tõele, mis on autori vaimusünnitis ja täiendav väljamoeldis oma põhjalikule eluloole. Praegusi lugejaid ei huvita veel esijoonel mälestiste tõepärasuse küsimus, vaid palju rohkem väikese Andreše hingeelu, kujutluste ja siseelamuste arenemine koolis ja kodus. Huvitavad on kõik need tähtsusetud pisisündmused, mida terane poisike tähele paneb, mis teda järjest kujundavad ning arendavad inimeseks, mida autor oskab usutavalt jälgida ja lugeja hingele lähedale viia. Lugejaid huvitab praegu rohkem Andrese psühholoogiline arenemisromaan, mida autor tabavalt maalib üksikute pisijuhtumite kaudu, kui nende juhtumite faktiline ajaline olemasolu. Luts on oma parima meile andnud lastes ja siingi huvitab lugejaid laps, väike Andres, kelle „talvised teed“ käivad Alamuselt Häänküla kooli ja kes suvel läheb „läbi tuule ja vee“, et karastada ennast sügisese köstrikooli mineku vastu, enne veel hilissuvel teritades ka vaimu gümnaasiast Harry Grossbergi juures eratundidega.

Käesolevad kaks annet mälestisi on üks aasta — sügisest sügiseni — väikese Andrese eluloost. Kui autor sama palju ruumi mõtleb anda ka kõigile teistele aastatele, kas või teose ühtluse pärast, siis kujuneb sellest mahukaim teos meie kirjanduseturul. Selle teostumise võib aga asetada teatud määral siiski küsimärgi alla. Kas jõuab Luts kõikidele osadele anda küllalt kõitvat, tõepärasist sisu? Kas ei teki siin enesekordamis-hädaoht, nagu seda nüüdki juba võib märkida sagedasti segavate vabandavate vahemärkuste kohta. Kuid sellest kõigest on alles vara kõnelda. Senised kõited on igatahes uudsed ja huvitavad, eriti „Talvised teed“ — raamat, mis puht-isiklikkude elamuste kõrval omandab ka kitsapiirilise ühiskondliku tähtsuse.

See on väärtuslik, huvitav ja üksikasjalik pilt, mille maalib autor Häänküla vallakoolist, sealsest koolmeistrist Uuk'ist ja revideerimas käivast

Alamuse praostist. Sügisel, esimesel koolipäeval, vihub Uuk ühe suurema tütarlapse ja poisikese paljad istmikud klassi ees kirjuks väikese kiljatuse eest vahetunnis, et see oleks hoiatuseks kogu talveks. Peksutalituse sooritanud, läheb ta rahulikult lauda juurde siga tapma, milline töö jäänud tal pooleli laste kisa tõttu. Sealt tuleb ta oma arvamise järele tundi, sõnnikusena ja verisena nagu õige töömees kunagi.

Uukis, kelle nina-alune tuletab väikesele Andresele meelde Amme jõe kalda võsastikku, on autor esitanud koolmeistrite mustertüübi niisugusena, nagu need olid meil kolm-nelikümmend aastat tagasi — rohkem pastorist olenevad põllumehed ja majapidajad kui laste õpetajad. Autor on väikese Andrese tähelepanelikkude ja teravate silmade kaudu suutnud selleaegset kooli kogu selle olemuses ja õppe- ning kasvatusviisidega reljeefselt esile tuua, anda ümmarguse ning ajalooliselt väärtusliku pildi üksikute piisilugude kaudu.

Koolis saab Andres endale rohkesti uusi tuttavaid ja sõpru, kellest on mõningad tabavalt iseloomustatud, näit. Alma Loorits, kes saab Uukilt esimese nahatäie kogu klassi ees, siis pinginaaber, nukker Eedi Noormägi ja Andrese kodutee kaaslane Luterus Silbe, vaestemaja elanik.

Silbega teebki mälestiste autor oma koolikaaslastest kõige rohkem tegemist. See on pikakoivaline, alatoitluse all kannatav, heasüdameline poisike, kellel on õnnetuseks äärmiselt halvad vanemad. Isa parandamatu joomahaiguse tõttu peavad nad elama vaestemajas, mülkas, millest hullemat praegusel ajal raske ette kujutada. Silbet oleks raske kellelgi teisel nii täielikult mõista, kui esitab teda Luts Andrese kaudu. Silbe on Andrese kaitsevaim koduteel kurja Aruski Peetri vastu, kes õpib samas koolis koolmeistri toas eratundides ja kellega käib esimeses mälestiste andes alustatud võitlus ka siin edasi. Kaitse eest tasub Andres oma kaasapandud võileibadega, mis kaovad Silbe täitmatusse kurku. See poisikesepaar oma usutavalt esitatud mõtte-, tunde- ja teo-maailmaga pakub rohket ning väärtuslikku materjali pedagoogidele õpilaste hingeelu tundmaõppimiseks ning mõistmiseks. Nende seiklused pakuvad rohket huvi ka igale lugejale.

Samast Silbest, keda koolis kahtlustatakse vallamaja pööningult paberi varguses ja kes sellepärast käib korra isegi pastori „kirjutusetöös“, saab mälestiste kolmandas osas koolmeister Uuki soovitusel tubli talusulane, kes ei karda tööd ega raskusi. Ta on vaid õnnelik, et pääseb välja sellest haisvast põrgust, vaestemajast, ja kahevõrra õnnelik, kui jaanipäevaks saab uued riided ning saapad ja näib välja inimesena nagu kõik teisedki.

Teised tegelased on pea samad, mis mälestiste esimeseski osas. Seal on heasüdameline Andrese alaline kaitsevaim — sell Peep, kes Andresega koos käib jää-august õngega kalu püüdmast ja uhket Aruski Peetrit sealjuures ninapidi veab („Talvised teed“ lk. 99). Suvel aga kaob Peebu rahu: ta on armunud praosti toatüdrukusse Miilisse. Sellepärast lööb ta ühel ööl tugeva lahingu Aruski uue selliga, kes tikub oma „linna olekuga“ võrgutama Miilit. Andres märkab neid suhteid juba kevadel, kuid alles sügise poole teeb Peep ta oma saladuse kaasteadjaks ning abimeheks. Kui linnatädi lubab asjad kõigiti joonde ajada, on Peebulgi olemine jälle rahulikum.

Esimeses osas vähe puudutatud linnatädi, kelle rahaga Andrese isa endale maja ehitas, saab käesolevates annetes põhjalikuma valgustuse ja iseloomustuse.

Ta tuleb linnast sakste juurest ära Alamusele puhkusele, kuid teotseb ning hoolitseb siin kõigi eest, nii et Andres ei suuda tema tõelist tegevust kuidagi ette kujutada, kui ta juba puhkusel olles võib kolme inimese eest teha ning väljas olla. Nagu murumuna veereb ta igale poole, jagab õpetusi ning juhatusi kodus, arstib oma „nõiarohtudega“ Andrese katkist nina, vanaema vigast jalga, Eedi Noormäe haiget ema ja Eedi enda valutavat hammast. See on huvitav teotseja vanatüdrukutüüp, kes linnas teenides

nii mõndagi on õppinud, mida nüüd maal tuttavate juures tagajärjerikkalt kasustab.

Eriti rohkesti ja suure hardumusega tegeleb autor käesolevates annetes vanaemaga, kes suvel maha kukub, jala vigastab ja kelle surma kardab Andres.

Vanaema ülistamine tundub minevat isegi liiga kaugele, mida autor ise vabandavalt seletab: „Tavaliselt küll loevad enamikult kõik, kes kirjutavad oma mälestusi, endid otsekui kohustatud hellitama eriti oma vanaemi ja vanataate, kuid mina tõesti teeksin suure patu, kui katsuksin oma vanakestele külge luuletada mõne ülbe osa. Muidugi ma ei või teada, kuidas nad astusid iga sammu oma elus, aga minule nad igatahes olid head; ja minu nähes nad ei teinud teistelegi paha“ („Läbi tuule ja vee“, lk. 97). Meile polegi tähtis see vabandus, sest oma ülistusteski jääb autor usutavuse piiridesse, eriti veel siis, kui meelde tuleme, et vanaema on nähtud väikese Andrese silma ja hinge kaudu, mitte autori praeguse silmaga.

Samas päikeses, kus vanaema ja vanaisa, asuvad ka töökas isa ja hoolitseja ema.

Kui „Talvistes teedes“ on vana Arusk ja ta poeg Peeter veel vaenujalal Andrese ja tema isaga, siis „Läbi tuule ja vee“ lõpupoolel hakkab lähenema lepitus. See on tingitud vististi seisukohast, mille on võitnud Andrese isa teiste Alamuse elanikkude ja ta poeg praosti silmas. Arusk saadab isale kingiks poest sigareid ja poeg Peeter kostitab oma eratundide kaaslast, Andrest, kompvekkidega ning ajab muidugi lahket juttu („Läbi tuule ja vee“ lk. 170).

Uue ja omapärase tüübina tuleb juurde veel uus sell, Jakobson, oma iseäralise parmupilliga, mida saavad tunda Andresegi hambad. Ka muidu on Jakobson Andresele mõistetamatu mees: ta viib oma raha lähedasse kõrtsi, kuid samas on äärmiselt kokkuhoidlik, nii et lõhestab tarvitamisel tuletikke („Talvised teed“ lk. 170), et need lõöksid aga rohkem ette. Kuid veel mõistetamatumaks muutub ta Andresele kevadel, kui läheb sihitult rändama: „Kas siis ei näe, Andres, kui selge on taevas ja kui haljas on maa? Kes jõuab nüüd paigal püsida? Nüüd vaja liikuda.“

„Aga kuhu sa siis kõigepealt lähed?“

„Kust ma seda tean. Lähen sinna, kuhu jalad viivad“ („Läbi tuule ja vee“ lk. 63)!

See sihitu rändamine, suveromantika, tühja tuule tagaajamine jääb kainele Andresele mõistetamatuks. Ta katsub sellest aru saada sügisel, kui sajab vihma, kui tuleb tagasi Jakobson oma suvistelt rännakutelt närusena ja näljasena, seistes koos vihma varjus puu all, kuid siiski ei saa („Läbi tuule ja vee“ lk. 185 jj.). Jakobson on endasse süvenenud romantik, omamoodi Nipernaadi, kel rahutu ränduri veri.

Uute tegelastena esinevad käesolevais andeis ka mõlder Grossberg ja tema gümnaasiumis käivad pojad, kes kõik heatahtlikult suhtuvad Andresse ja tema vanematesse.

Käesolevate mälestiste aine on olnud autorile kodune ja lähedane. Koduseks ja lähedaseks teeb ta selle ka lugejaile oma siira südamliku väljendusviisiga. Kahjuks armastab autor sagedasti katkestada esitist oleviku vahemärkustega lugejale. Üldiselt pole see häiriv sellise otsese vestluskompositsiooni juures, milles esitab Luts oma mälestised, kuid vahel kisub ta lugeja siiski kõrvale sisse-elatud lugemisest labaste, liiga kõrvalekalduvate vahemärkmetega. Olgu selliseiks näiteiks „Talvised teed“ lk. 61, 21, „Läbi tuule ja vee“ lk. 98 jne.

Mälestiste stiili kohta võib öelda sama, mis märgitud juba varemint „Vanade teeradade“ puhul: see on korralik. On näha, et Luts on kat- sunud siin pakkuda oma primat.

P. Hamburg.

Kaks raamatut noorsoole.

Juhan Jaik: **Kaarnakivi**. Noorusmaa jutukirjastik nr. 17. Eesti Õpetajate Liidu kirjastus, Tallinnas 1931. 96 lk. Hind 1 kr.

Richard Janno: **Kuningas Toom**. Noorusmaa jutukirjastik nr. 18. Eesti Õpetajate Liidu kirjastus, Tallinnas 1931. 92 lk. Hind 1 kr.

Õpetajate liidu kirjastusel ilmuv noorsoo jutukirjastik on täienenud lisaks senistele, valdavas enamuses tõlketeeostele, kahe ülalnimetatud originaaltööga. Vastuseks mitmel puhul noonitatud arvustuslikele märkustele meie noorsoo- ning lastekirjanduse arendamise tarvilikkusest on pea üht-aegu mitmel kirjastusel algatatud noortele määratud ilukirjanduslikke seeriad. Mõne aasta jooksul jõuab meie raamatuturg ka sel alal tõlkekirjanduse pealetungil keskpärase ostjaskonna nõudeid ületava mitmekesisuseni. Seda eelistatavamad on omamaa-kirjanduse õnnestunud üritused noorsoo juhtimiseks kodumaise omapära vähetallatud radadele.

Sellist omapära püüab taotella J. Jaigi „Kaarnakivi“, sisaldades kümme ajalehe vestetoonis paberile pandud jutukest, mis oma teeseldud naiivusega näivad kavatsetud olevat põlvepikkustele jütsidele ja manidele. Lugudesse on põimitud rahvusvahelisi muistendielemente: siia on koondatud tosinaviisi sorte ja karjakaupa tonte; mustlasi, kes poisse varastavad, ja kartulikottides vedelevat kulda, mille omandavad, tänu õnnelikule juhusele, väikesed mehed. Jubedust on pehmenatud huumoriga, sortsid ning tondid on tehtud halenaljakaiks ja seiklused viidud õnneliku lõpuni, kuid ka sellist suupärastatud fantastikat sobib pakkuda alles eas, kus reaalse eraldamine ebareaalsest ei tee raskusi ega hämmelda võrsuvat lugejaskonda ta suhtumises tõelisusse.

Jutud on põnevad ja täis koomilisi situatsioone. Jaigi koomika põhjened liialdamisel — hüperboolil, kõige groteskse esilenihutamisel ja sõnamängul. Need pealiskaudsed võtted tunduvad tingitud olevat autori pisut üleolevast suhtumisest oma ainesse, kus ei juhita luulelendu mõjukama kirjandusliku usutavuse saavutamisele, vaid sageli esitatakse kujutluse kukerpallitamisi, nagu jutus „Kolmepääsukese külast“, kus talud olid nii vaesed, et igas talus oli ainult üks vana nüri kirves, millega võis küll peksta puud, aga lõhki ei saanud; või veskipoiss Pontsiusest, kes vilistas neljal häälel, kui rikkad linnainimesed maksid talle selle eest ühe krooni minutist; või Mihklihansu rätsepast, kes lendas kaarnakivi abil üles, aga ei saanud kuidagi enam õhust alla, ja mida kergemaks läks kõht, seda kõrgemale veel tõusis. Tüüpiline näide Jaigi sõnademängust:

„Kes siis seda ei tea, kus asub Sikupää küla. Igaüks teab, et Sikupää küla asub säälpool Sikuhabeme metsa ja siinpool Sikusarve mõisa. Igaüks teab ka, et kui Sikupää küla nimi on Sikupää, siiski sääļ pole ainustki sikk.“

Aga sigu on sääļ küll, kuid siga pole sikk.“

Paar viimast lookest on koguni riimitud proosas.

R. Janno „Kuningas Toom“ vastab 11—12-aastase ja vanema lugejaskonna huvidele, mil ihalduste keskpunkti kerkivad kummaliste ning põnevate juhtumustega seotud reisud. Raamjutustises satuvad kaks koolilõpilast-sõpra kokku vana merimehe Toomiga, keda hüütakse kuningaks. Ta jutustab uudishimulikele poistele, kuidas ta kahekümneaastase kalurina Kihnu saarelt sõostis taga ajama saladuslikku musta purjelaeva, ta tulevase elukaaslase Maaja röövijat. Toomil õnnestus saada madruseks röövitelaevale ja mitme-setme seikluse järele imekombel koos Maajaga põgeneda tormis hukkuvalt laevalt. Nad satuvad kuski Lõuna-Ameerika ja Euroopa vahel asuvalle paariverstalisele Taoma'le, mida on kujutatud „taevase õnnesaarena“. Saarekesel asub viiekümnepealine õnnelikku ning muretut elu elav metsrahvake, kes pole iialgi eurooplast näinud, kuid oma õilsa käi-

tumisega ületab kõik teised emakese maakera rahvad. Kombelised ning viisakad taomalased tervitavad tulijaid niksuga ja kroonivad nad koguni oma kuningaks, kindlustades neile söömisest, magamisest ja tantsust koosneva õndsaliku elu ses logarditeeriigis, nii et „meil oli hullusti häa olla... kui jumala enda süles, midagi muud ei igatse enam“. Ent ometi, paar lehekülge hiljemini, tärkab igatsus Kihnu ranna järele ja kuningapaar põgeneb salaja oma riigist, et hakata Kihnus vaeseks kaluriks ja veeta vanaduspäevi muldpõrandaga ja kiviseintega keldris. „Süda katkes, valu oli silmis... Kuid mis saab inimene oma vereigatsuste vastu!“ Vaimustatud kuulajad, Karl ja Endel, otsustavad minna kord Taomat otsima, imemaad, „mis annab teile jõudu ja valab soontesse rõõmu ja rammu“. — Kas ka selleks, et mõne aja pärast sealt põgeneda?

Nagu näha, on kompositsiooniliselt nõrgemaks kohaks muinasjutuline õnneelu Taomal ja sealt lahkumine südame sunnil. Viimase motiivi sissetoomine on tingitud autori pedagoogilisist kaalutlusist (kojuigatsus — soovitatav voorus!). Jutustise lõpus võetakse Taomat ustavatele elusõdalastele võitluse eest määratud tasu sümbolina. Nii siis on antud romantilise seadeldusega seiklussõidule sügavam sümboolne tagapõhi: „igauks saab enesele oma Taoma, peab ainult ustavalt võitlema“.

Jutustise suurimaid väärtusi on ta haarav, hingestatud sõnastus; autor on kaasa elanud oma teose uljastele kangelastele ja tabanud nende tegudele sobiva väljendusvormi: moodsalt napid laused, impressionistlikud kirjeldised, palju hüüumärke ja õnnestunud lausefigure. Kõige enam on aga kummajate raamatus keele- ja trükivigu, millisele lohakusele on juba Eesti Õpetajate Liidu eelmiste väljaannete puhul tähelepanu juhitud.

Fantastika ja romantika näol on saanud seekord lisa eesti noorsoo vaimupagasile. Muinasjuttude ja saavutamatu igatsustega on pakutud elu aseainet noortele juba sajandite kestel. Sama suunda jätkab ka enamik noorsoole määratud kaasaegsest kirjandusest. Millal küll murrab kord tõeline elu siia sisse!

A. Kurlents.

Eesti-saksa-inglise avariisõnastik.

Joh. Kaiv, kohtu- ja siseministeeriumi nõunik, ja Ilmar Tannebaum, vannutatud dispashöör: **Avarii ja dispashi seadus ühes seletustega ja eesti-saksa-inglise avariisõnastik.** 214 lk. Hind 4 kr. 50 s. Väljaandjate kirjastus Tallinnas 1932. a.

Praegu toodud pealkirjalt ei kuulu see teos, nagu teisedki seadusi tõlgendavad tarbeteosed, kindlasti mitte „Eesti Kirjanduse“ kultuurhuvilistele veergudele. Miks ma seda siiski teen, selle põhjuseks on raamatu viimaseid 66 lehekülge täitev meie keele arengule ja ta rakendusele uuel tehnilisel alal kaasaaitav oskussõnastik, nimelt eesti-saksa-inglise avariisõnastik kõigi kolme keele järjestuses. Et nimelt ka just selle osa autoriks on Ilmar Tannebaum, kes 1920. a. saadik seisab vabariigi dispašööri tähtsal kohal, seega täiesti on tutvunud tarvituseletuleva sõnamaterjaliga ja terminoloogiliste vajadustega, siis on arusaadav, et see osa suuremast tööst, kus on antud dispašööri kogemused teistelgi aladel, väärib tähelepanu ja ühtlasi hinnangut. Ei tohi meid eksitada raamatu tiitli vigane keel, sest siin tuli kinni pidada praegu alles jõusse astunud uue seaduse ametlikust pealkirjast, küll aga on sõnastik koostatud kõigi meie moodsa õigekeelsuse nõuete kohaselt, sest õnnelikult oskasid siin liituda jurist filoloogiga, kelleks viimaseks oli E. Muuk.

Eesti järjestuses (ja nii teisteski keeltes) annab sõnastik 22 leheküljel umbes 1000 tarbesõna avarii- ja dispašoitomendite alalt, millistest küll mitte kõik ei ole oskussõnad, vaid üldse meie rahvakeeles tarvitusel olevad. Mis on põhjustanud kõigi nende arusaadavategi sõnade võtmise

sõnastikku, on vist asjaolu, et avarii- ja dispaäitoimendid objekti sõltumuse tõttu välistama kindlustusühinguist on eriti rahvusvahelised ja nõuavad niihästi ühelt kui teiselt poolt kõige täpsamat mõistmist, ja lisaks seegi, et tänu sellise sõnastiku olemasolule mitmes keeles suudavad erialaliselt õieti informeeruda meie kodusedki võõrrahvusse kuuluvad laevaomanikud. Nii on raamat ühtlasi näide sellest, et meie teosed ei tarvitse ikka olla määratud ainult meile endile, vaid et Eesti riigi olemasolust tingituna on neil tihtilugu rahvusvahelinegi tähtsus — kitsamas suumaises ja laiemas mõttes. — Lisateeneks, eriti silmas pidades, et meil senini puudub meresõnastik, on raamatul see, et teda võivad eduga kasustada — peale haritud meretelaste ja kaptenite — kõik need, kes otsivad leiba välismeredel ja kelle tarvete peale senini pole mõtelnud ükski võõrkeelse sõnastiku koostaja.

Õleksin sellega ära märkinud ajakohase, tähtsa ja korralikult esitatud uue oskussõnastiku olemasolu.

Herbert Haljaspõld.

Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat. — Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. 1929. Õpetatud Eesti Selts 1931. 229 lk. Hind ?

Õpetatud Eesti Selts on viimaseil aastail muutunud väljaannete poolest õige tootvaks. Asja on ilmunud uus Toimetuste number rahvaluule alalt, mis väärib erilist tähelepanu. „Eesti Kirjanduses“ on juba varemalt sõna võetud selle kohta, kuidas „Sitzungsberichte“ on sisuldasa muutunud õige väärtuslikuks, nii et ei ole enam vaja näha vanima eesti seltsi väljaandeis seda diletantismi, mida oli olemas alles mõningate aastate eest.

Viimases Toimetuste numbris on uurimusi ja kirjutisi kolmelt autorilt. Esimesena on Walter Andersoni „Das Lied von den zwei Königskindern in der estnischen Volksüberlieferung“. Edasi järgneb kaks kirjutist Oskar Loorits'alt „Die Geburt in der livischen Volksüberlieferung“ ja „Der Tod in der livischen Volksüberlieferung“. Lõpuks on Julius Margi poolt huvitav „Einige mythische Gestalten bei den Utsjoki-Lappen“.

Walter Andersoni põhjalikust uurimusest on juba ilmunud ülevaade (Eesti Kirj. 1932, lk. 42—43). Siinkohal lisatagu ainult niipalju, et E. Päss'i poolt tehtud märkus laulu esinemisest ka Soomes peaks asjaomaste uurijate seas tõsist tähelepanu väärima. Mõnekümne aasta eest olnud laul seal maarahva hulgas veel õigegegi populaarne, nagu tõestavad mitmelt poolt kuulnud andmed. Praegugi mäletab üks ja teine osi sellest laulust. Et aga soome vanem rahvaluuleline kool ei ole peaaegu sugugi arvesse võtnud n. n. uuemaid rahvalaule, siis on loomulik, et vastavais arhiives ja teoseis ei või leiduda „Kuningalaste“ teisendeid, mida kõnesolev ja muud uurijad oleksid võinud ilma muutmata kasustada.

Oskar Loorits'a andmestik sünnist ja surmast, kogutud liivlaste käest, on laadilt uus ettevõtte eesti rahvaluulekirjanduses. Peale kirjutiste alguses ja peatükkide eesotsas olevate lühikeste viituste ning seletuste on toodud rühmitatult kõik küsimustesse puutuv materjal täiesti sellisena, nagu see on saadud rahva käest. Seesugune rühmitatud materjalikogu täidab korraga kaks ülesannet: toob allik-kirjana spetsialistidele palju väärtuslikke teateid, teiseks aga on ometi ka omaette uurimus, nii et igapäevanegi lugeja saab täieliku pildi käsitledavast aimest. Läänemeresoomlaste väikerahvailt on ilmunud trükis uskumatult vähe rahvaluule alale kuuluvat, mis on olnud suureks miinuseks ja raskuseks uurijaile. Sellepärast on need väärtuslikud liivi teated eriti teretunud; jääb ainult soovida, et O. Loorits jätkaks sellesuunalist tööd ja saadaks päeva- valgele muudki oma suurest liivi kogust.

Julius Margi lapi muinasjutud ja muistendid on samuti ainekogu, kuid teiselaadiline O. Looritsa omast. J. Mark on jutustisile aina

ohtrasti juurde lisanud viitusi, sõnaseletusi ja paralleele. Lapi rahvaluulet on üldse vähe ilmunud ja ilmunustki on suurem osa laiemale folkloristide perele arusaamatuis keelisk (norra, soome, lapi), nii et Margi uurimus saab kindlasti tähtsaks saksakeelseks lähteks, millest võib ammutada palju teateid lapi mütoloogias. Kuigi enamik Margi poolt esitatud mõisteid on n i m e p i d i tuntud, seisavad nad käesolevas hoopis teises, uues valguses. Muistenditele on lisatud joonistisi kunstnik Kr. Margilt, mis lasevad mitmeist puhtlapilisisest asjust paremini aru saada. Hea kirjutise väärtust tõstavad need pildid veel suuremaks, sest Eestis ilmunud folkloristlik kirjandus kannatab just piltide ja jooniste puuduse all.

Jätkates samas suunas oma tegevust suudab Õpetatud Eesti Selts teha parimat propagandat eesti teadusele, mida meie oludes on võimalik.

Paul Ariste.

Walter Anderson: Der Schwank vom alten Hildebrand. Eine vergleichende Studie. Dorpat 1931. Ilmunud sarjas: Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XXI.₁, XXIII.₁, XIV+329 lk. + 7 joonist kriitpaberil + 4 kaarti.

Suur töö, mis völdanud palju aastaid, on prof. Walter Andersoni vördlev jutu-uurimus vanast Hildebrandist. Dr. J. Hurda kogu jututeisendite järgi on abielurahva naljad Eestis rohkuse poolest kolmandal kohal (vrd. geograafilist tabelit „Eesti Kirjandus“ 1928, lk. 640). Prof. Andersoni rahvusvaheliselt vördlev jutu-uurimus käsitleb ka abielurahva naljandit, Aarne-Thompsoni tüübinimistu järgi nr. 1360 C. Vaatamata rohkele sellesse liiki kuuluvale eesti juturepertuaarile leidub sest tüübist ainult üks eestikeelne teisend kahe pealkirjaga: „Pappi Teise mihe naise armastus, Ehk Abielu rikkumine“. Naljandi sisu, mille on Juhan Holts 1892. a. Harjumaalt Risti kihelkonnast Nõvalt üles kirjutatud, on muudetud interpunktsioonis sõna-sõnalt järgmine:

„Üks kord enne muiste käinud üks papp (kiriku õppetaja) teise mihe naist armastamas se aeg, kui mees ise kottu ära olnud. Igal korral andnud naisele teada, millal tall jälle võimalik tulla on. Ja naine katsun siis iga kord, et ta mees seks ajaks kottu ära läheb. Kord olnud jälle se aeg ligidal, millal õppetaja tulema pidan. Naine mõtteln ja mõteln, mis hea nõu mull aitab, et mees kottu ära läheks. Viimaks saanud tema ühe hea mõtte peale. Lään oma mihe juure aietades ja kahe kääga kõhtu kinni pidades: „Armas mees! Minu alt kõht valutab. Ma palun sind, et lähed minule külast „krimskoi“ maslad kuulama, kui sa mitte seda ei taha, et ma ära pean surema.“

Mees läinud ja käinud paar nädalad krimskoi maslad otsimas ja inimeste kääst kuulamas. Kellegil ei ole säärast maslad, ega tea keegi, mis moodi kraam se on.

Mihel olnud juba vett silmad täis: „Nüüd minu armas abikaasa sureb kääst ära! Tule Jumal appi, kus seda krimskoi maslad peaks ometi saada olema?! — Ta langen meelega äraeites maandi ääre maha ja akkan seal Jumalad paluma, et Jumal ometi juhataks talle rohtu, kellega ta oma naise seest võiks terveks teha.

Kui ta seal nenda oma äda eerdas, tuli seda maandeed mööda üks vaene kerja sant. Kui se meest seal kurva südamega ja vesiste silmadega nägi, lähenes tema auupaklikult ligemale ja küsinud: „Mis raske mure külamehe südant nii raskete rõhub?“ — Siis rääkin mees oma äda keik üles: „Minu naine on kodu raskes kõhu aiguses ja saatis mind inimeste kääst krimskoi maslad kuulama. Mina olen aga kõigide kääst küsinud! Kellegil ei ole säärast maslad, ega tea kus seda saada peaks olema.“ — Sant kergitan õlasid ja öölnud: „Vaa küla vennas, mina tean kül, mis sinu naise viga on! Ja võin teda terveks teha, kui mulle ühe hea õõ maja annate.“ — Mees karan rõõmu pärast sandi kaela ümbert kinni: „Saad

öömaja! Ja kotti täie kanikad peale selle!“ — Sant akkan seletama: „Sinu naine armastab üht kiriku pappi! Ja et ta teit muidu kottu välja ei saan, siis tegi tema ennast aigeks ja saatis teit rohtu otsima. Selle pärast tean mina seda asja väga selgeste, et mina teie talu akna taga juhatusin pealt kuulama, kuidas papp ja teie abikaasa sest asjast rääkisid ja naertsivad. Mina aga ei tahtnud nende asja segada ja läksin teise perese öö-majale. Nüüd muretsed üks öle vihik (kubu) ja läheme siis teile. Mina siun sind ilusti öle vihu sisse ja panen sind ukse taha; ise lähen sisse öö-maja paluma.“ —

Kui sant nenda oli oma asjaga valmis saanud, läinud ta tuppa, ett teda öö-majale võetaks. Naine öölnud: „Võib võtta küll! Mis tüli taast siis suuremad on?! — Naine öölnud: „Sandile ka tarvis ölga külle alla tuua.“ — Sant aga üteln: „Pöle tarvis, auus maja emand! Mul on ise öle vihik juures! Ma kannan ise alati öle vihu kaasas! Sest mitmes kohes ei taheta ölga alla anda ja selle läbi saan siis palju tülinaks rahvale olema.“ — Sant tassin oma öle vihu sisse ja pannud tuppa pimesad[se] nurka, seinä äärde maha ja päästan vihu sideme lahti ja istun öle vihu kõrva maha. Sant vaadan, kuidas naine ja papp klaas klaasi järele viina nahka pannud ja se juures rõõmsaste laulnud:

„Mees läks krimskoi maslad tooma,
Ädalisi asju aama.“

Sant tostnud oma pea ka sirgele ja laulnud:

„Öle vihik võtta marga-puu,
Pappi, naist ja viina löö!“ —

Sell silma pilgul karanud mees öle vihu seest välja ja võtnud varna otsast marga-puu ja annud pappile ja naisele ja viimaks löön ka viina pudelid puruks. Papp aga katsun, et saan jalgu laskma! Mees saatnud teisel päeval sandi suure kotti kanikadega minema. Sant tassin, nii ett selg küürus ja jäänutki sest ajast küürakaks. Mihel aga olnud hea meel, et tema naine sest ajast hiaalgi ei ole kõhu aigust kaevanud.“ (Eisen, Ik. 1722—1728, nr. 2.)

Eestikeelne teisend rahvusvahelisest vana Hildebrandi naljandist põlvneb uurija arvates kas Pihkva maakonnast, Ostrovist, kus jutu üleskirjutaja J. Holts oli vene sõduriks, või on kuulnud tema kodukohas Risti kihelkonnas, Nõval, mõnelt venelaselt. Igal juhul on teisend pärit, nagu jutu kirjutaja ise käsikirjas tähendanud, „vene rahva suust“. Naljandi algkodu on aga Prantsusmaa, kuna Venemaale on jutt rännanud Hollandi ja Saksamaa kaudu. Eestikeelsel teisendil on olnud levimisel juba neli vaheastet: Prantsusmaalt — Hollandisse, Hollandist — Saksamaale, Saksamaalt — Venemaale ja Venemaalt — Eestisse. Peale selle leidub Eestis veel üks venekeelne teisend samast tüübist, mis on üles kirjutatud 1929. a. Kodaverest peipsi-venelaselt. Nii Kodavere kui Risti teisend on uurimuses paigutatud Venemaa ainestiku hulka, kuna need on sellega otseses ühenduses.

Oleks huvitav küsimus, kas Holtsi eestikeelne kirjapanu Hildebrandi naljandist on Eestis ainukene. Eeltoodud eestikeelse teisendi järgi tundub allakirjutatule, et see ei ole otsekohe tõlge või ärakiri vene keelest, vaid jutustuse laadilt nagu juba pisut rahvasuus ringikäinud naljand. Seda tõendavad jutus esinevad murdelised sõnad, näiteks verb *eerdama* (Wiedemanni sõnastikus: *hērdama*, *ōrdama*, *wōrdama*) tähenduses: klagend vorstellen, einklagen, mis esineb selles tähenduses Hiius, Läänemaal ja osalt Harjumaal (vrd. Saareste: „Murdesõnad Põhja-Eestist“), kuna Saaremaal tuntakse sama verbi teises tähenduses: neelama, alla kugistama (mag. G. Ränk'i teade).

Hildebrandi naljand esineb prof. W. Andersoni uurimise järgi nii laulu kui proosa kujul, millest iseseisvaid teisendeid leidub 192. Naljand

on tekkinud Prantsusmaal vaevalt pärast XV sajandi algupoolt. Üksikasjalise ja põhjaliku motiivide võrdluse järgi on eraldatud 21 iseseisvat jutuarengut ühes rekonstrueeritud normaalkujuga.

Hildebrandi naljandit tuntakse peaaegu kogu Euroopas, nagu osutab jutu teisendite levimine (vrd. kujund lk. 299, Genealogie der Redaktion des Schwankes vom alten Hildebrand, ja sedasama täiendav kaart nr. IV, Die Verbreitungswege des Schwanks vom alten Hildebrand in Europa). Põhjamaist ei tunta selle jutu teisendeid Soomes ega Põhja-Rootsis.

Peale Euroopa esineb Hildebrandi naljand veel Aasias, Aafrikas ja Põhja-Ameerikas. Kõige huvitavam on prof. Andersoni töös just kolmas kaart (Die Aufzeichnungsorte und die Verbreitungswege des Schwanks vom alten Hildebrand ausserhalb Europas), kus on kindlaks määratud jutu rännaku suunad teistesse maailmajagudesse. Venemaalt on see naljand läinud kahel kujul — jutustise ja lauluna — Siberisse, Itaaliast Väike-Aasiasse, Portugalist Aafrikasse ja seal edasi Ameerikasse. Peale selle on naljand rännanud Inglis- ja Prantsusmaalt — kummastki kahes eri suunas — Ameerikasse.

Elmar Päss.

Üleskutse sugukondade uurijatele.

Olles huvitatud enda põlvnemise ja oma sugukonna mineviku tundmaõppimisest, on aastate vältel paljud isikud Eestis teostanud sellekohaseid uurimisi ja selleks kogunud teateid nii suusõnalisest perekonna-traditsioonist kui ka arhiivimaterjalist. Säärase töö tulemused ei paku huvi aga ainult käsitledava sugukonna liikmetele, vaid need, nagu kõik genealoogilised uurimused, omavad ka suurt üldteaduslikku tähtsust.

Seda silmas pidades pöördub Eesti Sugukondade Uurimise Büroo palvega nende isikute poole, kelle valdusel asub mingisuguseid käsikirjalisi uurimusi nende eneste või ka teiste perekondade mineviku üle — s a a t a meist uurimustest ärakirjad E. Sugukondade Uurimise Büroole. Viimane kujundab neist ärakirjust, Büroo enda poolt teostatavaist sugukondlikest uurimisist ja muudest sellelaadilistest materjalidest Eesti Perekonnaloolise Arhiivi.

Peale selle — et niimoodi teaduslikule uurimisele kättesaadavaks muutuks hulk vajalikku materjali — on oma sugu- ja perekonnalooteadete koondamisest ühisesse keskk kohta huvitatud just eriti ka vastavate sugu- ja perekondade liikmed ise. Sest juhul, kui üksikute isikute valduses olevad uurimistulemused hävivad, mida väga kergesti võib juhtuda, on arhiivis hoitavatest ärakirjadest sugukonna praegustel või tulevastel liikmetel võimalik uuesti teada saada kaotsiläinud andmeid. Teiseks täiendavad üksik-sugukondade uurimused sageli vastastikku üksteist, eriti, kui need uurimused käsitlevad territoriaalselt üksteise naabruses asunud sugukondi (sammast külast, vallast jne.). On kahel või ka enamal sugukonnal ühiseid liikmeid, võib teiste sugukondade tabelitest saada teateid mitmesuguste kaugemates sugulusastmetes olevate isikute kohta ja nii hoopis vähese vaevaga täiendada oma uurimust uute andmetega.

E. Sugukondade Uurimise Büroo loodab seepärast, et keegi neist, kes on töötanud oma sugukonna uurimise alal, ei keeldu Büroole saatmast ärakirju oma koostatud tabelleist, märkmetest jne. On väga soovitav, et võimalust mööda kõigi andmete kohta esitataks ka viited allikatele.

Eesti Sugukondade Uurimise Büroo.

Vastutav toimetaja: J. V. Veski. Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

„Postimehe“ trükk, Tartus 1932.

Meie aja kultuur saab ainult siis püsida ja edasi areneda, kui rahvas oma parema oskuse rakendab varanduste loomisele ja kasvatamisele.

Meie rahva enamiku varandus saab kasvada ainult põllumajandusliku tegevuse kaudu.

Sellepärast peab iga haritud inimene rahva tähtsama tööharu — põllumajandusliku loomakasvatusega kursis olema, samuti sellega ühenduses oleva ühistegevusega.

Kõige paremini tutvunete põllumajandusl. loomakasvatusega lugedes ajakirja

„Karjamajandus“

„Karjamajandus“

ilmub kord kuus ja käsitleb veisekasvatust, sea- ja kodulinnu-kasvatust ning nende alade ühistegevust.

„Karjamajandus“

toob pilte ja kirjeldisi kodu- ja välismaalt.

„Karjamajandus“

maksab 1 kr. ja 50 senti aastas.

Toimetus ja talitus asub Tallinnas, Pikk tän. nr. 40.

Suurima edu majandus-
likus võitluses saavutavad
need, kes paremini ette
valmistatud, informeeritud
ja organiseeritud.

Henry Ford.

Seda võimaldab

Uus Eesti

KAUPMEESTE JA TÖÖSTURITE HÄÄLEKANDJA.

- „UUS EESTI“ sisu on selge, õige ja asjalik.
- „UUS EESTI“ toob oma veergudel vaid esmaväärtuselist usutavat majanduslikku informatsiooni.
- „UUS EESTI“ kaastööliseks on üle riigi parimaid asjatundjaid tegelikkude majandusmeeste hulgast.
- „UUS EESTI“ on ametlikult tunnustatud kaupmeeste ja töösturite häälkandjaks üleriiklikkude kongresside poolt.
- „UUS EESTI“ tellimishind on 12 kuuks 2 kr. 25 senti.

6	„	1	„	20	„
3	„	—	„	65	„
1	„	—	„	25	„

- „UUS EESTI“ tellimisi võtavad vastu kõik Eesti Vabariigi postiasutised ja kaupmeeste ning töösturite organisatsioonid.

OMA SILM ON KUNINGAS.

Seepärast nõudke „UUS EESTI“ proovinumbreid,
mis saadetakse Teile

i ä i e s t i i a s u t a .

„UUS EESTI“ toimetus ja talitus asuvad Tallinnas,
Harju tän. 48, tel. 448-29.

Posti jooksev arve nr. 179.